

॥ यथाहमस्मिन्मनसि ॥

ਸ਼੍ਰੀ ੧੦੦

दीर्घ-वर्ध.

ଜିଏସ୍ ଟ୍ୟାକ୍ସ ଏକ୍ସକର୍ପ୍ଟ,

નરસિંઘદાસ લાણુભાઈ ધણભાઈ.

(બૃહદ્વેદ-મોડ પ્રોફુસ અરવન્દ)

पहेलसी-कुल्लिआवा (मजिआवा)

सर्व निवास=प्रभरेती. भा. ३३३३ (३-३-३३ ३३३-३३)

શ્રી. ય. ગાંધી

१४८:- { ०१४८:- "श्री ०१४८ य-०१४८ ०१४८
 ०१४८, ०१४८-०१४८-०१४८

सुखमयि

4-22 23-24

(२-महाभागे विनाशिते भा.)

4-10-68

2020

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઈટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૧૦૮૮૦ : વર્ગીક

પુસ્તકનું નામ પતિવ્રતા પ્રભાસ

વિષય ૬-૩

શ્રી
॥ યતોષર્મસ્તતોજય ॥

પતિવ્રતા-પ્રભાવ.

પ્રથમ ખંડ.

કીચક-વધ.

લેખક તથા પ્રકાશક,
નરસિંગદાસ ભાણુભાઈ બ્રહ્મભટ્ટ.

(બૌદ્ધિક એન્ડ પ્રોડ્યુસ મરચન્ટ)

રહેવાસી-કૃતિઆણા (દાહીઆવાડ)

હાલ નિવાસ=ડામરેડી. પો. કીકુયુ (કેનીઆ કોબોની)

શ્રી. ઇ. આર્ટિકલ.

સોલએન્ટ:- { લલ્લુભાઈ છગનલાલ કેસાઈ.
વ્યવસ્થાપક:- "શ્રી ભક્તિ યન્ત્રમાળા કાર્યાલય.
રીચીરાડ, નં. ૧૧૦-અમદાવાદ.

પ્રથમાવૃત્તિ.

પ્રત ૧૫૦૦.

સંવત ૧૯૭૯.

સને ૧૯૨૩.

(કન્યાઓને વિના મુલ્યે બેટ.)

મૂલ્ય ૦-૨-૦

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૉપીરાઈટ-સંગ્રહ
૪-૧૩ ૧૦૮૮

ધી અમદાવાદ યુનિયન પ્રિન્ટિંગ પ્રેસ કં. લી. માં
શા. મોહનલાલ ચીમનલાલે છાપી-અમદાવાદ.

સ્નેહીને-અર્પણ.

જે સ્નેહી છે મમ હૃદયનાં, નિજ હૃદયમાં બિરાજતા,
સ્નેહ સમર્પણ તેહને, જે સ્નેહથી સ્વિકારતા.
લોભી ભ્રમર છાડે નહીં, ગૂલાબને કંઠકે ડરે;
સ્નેહી જનોના સ્નેહમાં, નિજદેહ પણ અર્પણ કરે.

સ્નેહીનો-સ્નેહાધિન.

નરસિંગદાસ.

પ્રસ્તાવના.

॥ શ્રીકૃષ્ણસ્તુ મગવામ સ્વયમ્ ॥

પ્રસ્તુત લેખનો વિષય આર્ય સંસારમાં સુપ્રસિદ્ધ હોવાથી તે વિશે વધારે વિવેચનની આવશ્યકતા નથી. પરંતુ આટલું જણાવવું જરૂરનું છે કે, આજકાલ પ્રેમ પ્રાધાન્ય કલ્પિત નવલકથાઓનું વાંચન દિવસે દિવસે અધિક પ્રમાણમાં વધતું જાય છે. આવું વાંચન સમયને નષ્ટ કરવા ઉપરાંત મગજને ભ્રમિત કરે છે, પરંતુ તેને સ્થાને પૌરાણિક શિક્ષાપ્રદ કથાઓ લખાય-વંચાય તો, સાધારણ જનસમાજને ઉપદેશ મળે, અને ચારિત્ર સુધારવામાં જરૂર માર્ગ દર્શક થાય, એ હેતુથી આ લેખ લખવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. જેથી એક પણ વ્યક્તિ, જો આ લેખથી સદ્ઉપદેશ મહુષ્ય કરશે તો આ લેખક પોતાને કૃતાર્થ થયો સમજશે.

આ પુસ્તક લખવામાં “ મહાભારત ” ઉપરાંત બંગાલી ભાષામાં લખાયેલ “ પાપેર-પરિણામ ” નામક પુસ્તક અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિમાં મારા વાંચવામાં આવ્યું છે, જેનાં ઉપરનાં પુઠાનો નાશ થઈ ગયેલ હોવાથી તેના લેખકનું નામ આપી શકાયું નથી.

મારા જે જે મિત્રોએ મારો ઉત્સાહ વધારી પ્રસ્તુત પુસ્તકની નકલો હાથમણી ખર્ચમાં હિસ્સો આપી કન્યા-

ઓને વિના મુલ્યે આપવા માટે ખરીદ કરી પાતાના દ્રવ્યનો
સહાયક કર્યો છે. તે તે સજ્જનોનાં નામ નિચે દર્શાવ્યાં છે.

૧ રા. રા. ત્રંબકલાલભાઈ બી. આચાર્ય-રહેવાસી ૨૦૦
ચુડા (કાઠીઆવાડ) હાલ સ્ટેશન માસ્તર
કીકુચુ (ચુગાન્ડા-રેલવે) બી. ઇ. આફ્રિકા

૨ રા. શુકલ ભદ્રવજી અમરેશ્વરની કું. રહેવાસી રાજકોટ ૨૦૦
કન્યાશાળા પાસે હસ્તે હરીશંકરભાઈ હાલ
કીકુચુ-જનરલ મરચન્ડ

૩ રા. રા. કામેશ્વરભાઈ જીહાલાલ માખીઆળા- ૨૦૦
સૌરાષ્ટ્ર નિવાસી હાલ અપલેન જનરલ
પ્રોડ્યુસ મરચન્ડ.

૪ રા. રા. ઠક્કર, ખેરાજ દેવજી રહેવાસી મેખાદીબી ૧૫૦
(ગોંડળ-સ્ટેટ) હસ્તે રતનસી ખેરાજ-
નૈરોબી.

૫ રા. રા. ઠક્કર, ધરમશીભાઈ કાળા રહેવાસી બીલખા ૧૦૦
(કાઠીઆવાડ) હાલ-લીમ્સએન્ડ ઇસ્કાપર્સિન
મરચન્ડ.

૬ પટેલ, ગોરધનભાઈ ભલાભાઈ હસ્તે ત્રીલોવન ગોર- ૧૦૦
ધનભાઈ કીકુચુ-મરચન્ડ.

૭ રા. ઠક્કર, લાલજી ગોરધનદાસ રહેવાસી રાણાવાવ ૧૦૦
(કાઠીઆવાડ) ઉછરતા-લેખક મુ. કલેટે
(બી. ઇ. આફ્રિકા,)

ઉપર સિવાયના બીજા પક્ષ મારા કેટલાક મિત્રોની આ
પુસ્તક ખરીદવાની ઇચ્છા હતી, પરંતુ મારા તરફથી એક
મહાન પતિવ્રતાનું સંવિસ્તર જીવન વૃત્તાંત “પતિવ્રતા
પ્રભાવ” ના દ્વિતિય ખંડ તરીકે પ્રસિદ્ધ થવાનું હોવાથી
તેનો લાભ તેઓને આપવો એમ ધારી ઉપરના લીટમાં
સમાવેશ કરવાનું મોકુફ રાખ્યું છે, તો આશા છે કે થોડો
સમય થોભાવવા માટે દરજી કરશે. અંતમાં “દ્રૌપદી
પટવર્ધક-સદાસહાયક” શ્રીકૃષ્ણ પરમાત્માની વંદના સાથે
વિરમું છું.

ત્રિલંગી-છંદ.

જય જય નંદલાલ, મદનગુપ્તાલ, જન પ્રતિપાલ સુખકર;
જયસરસિજ નયન, કર્ણામ્બયન, લાજત મયન, રૂપઅર;
શોભિત વનમાલ, બાહુવિશાલ, તીલકલાલ, ઉર્ધ્વધર;
સરસીરહમાનન, ઉક્રપસમાનન, મુખમાકાનન, દુઃખહર.
દ્રૌપદી પટવર્દન, ધરણ્યોવર્દન, જનમુખવર્દન, જગદીશા;
રાધા ઉરમાલ, નયનવિશાલ, અરિદરશાલ, વાગીશા.
જયજયમુખકંદ, હરદુખદંદ, ભવભયકંદ, શિવહરો;
જગઆતપચંદન, જયજગવંદન, પ્રજપતિનંદન, અભયકરો.
મધવામદખંડન, શ્રુતિપથમંડન, દુષ્ટવિદંડન, શ્રીસ્વામી;
નરસિંગ તવશરણ, ધરશિરચરણ, નિલધનવરણ, બહુનામી.

હોહરા.

નટજીર રટ ખટપટ તણ, ધટધટ અધટ વિચાર,
 રટરટ બટ બાલક સદા પદ્મલલટ કરધાર.
 સંગઅનંગ અભંગ જે, રંગજંગ ચકચુર;
 ગતિ રતિપતિ અતિ અટપટી, જતિસતિમતિ કરધૂર.
 વામ નામ ધનશ્યામ લે, દમશમકર કરવાલ;
 સઘ સંહારો ભવરીપુ, જકડો જમ જગ કાલ.
 નટખર નગધર જગતધર, કરધર લકુટિ લલામ;
 ધરધર અધર બંસી મુલગ, કરજુ કૃપા સોહિરયામ.
 નિધીમુની ચકીવિધુ, શિત ફાલગુન મુલમાસ;
 ચંદ્રાત્મજ પંચમિ દિને, લિખ્યો મુ નરસિંગદાસ.

ડાગરેટી (શ્રી. ઈ. આર્કિકા.) } લે. નરસિંગદાસ ભાણજીભાઈ
 તા. ૨૧-૨-૨૩ } બ્રહ્મભટ્ટ. રહેવાસી-કૃતિઆણા
 પુથવાર. } (કાઠીઆવાડ.)

પતિવ્રતા પ્રભાવ.

પ્રથમ અંક.

ક્રીયક વધ.

પ્રથમ પરિચ્છેદ.

પાંડુનંદન ધર્મરાજ યુધિષ્ઠરાદિઓ, પોતાના કાકાના પુત્રો દુષ્ટ દુઃશાસનાદિના કપરાચરણથી દુખી થઈ, તેઓના વાકપાશમાં ફસાઈ, મહાન્ મહાન્ સંકટો સાથે બાથ લીડી, વનવાસનાં બાર વર્ષ વ્યતિત કર્યાં છે. અને હવે એક વર્ષ અજ્ઞાતવાસ ભોગવવાની તૈયારી કરી રહ્યા છે. તે સમયે જ્યારે પોતાના સર્વ સામાનની વ્યવસ્થા થઈ ગઈ, ત્યારે પોતાની સાથે વસનારા બ્રાહ્મણો પાસે પ્રસ્થાનની આજ્ઞા માગી. અને બન્ને હાથ જોડી સવિનય કહેવા લાગ્યા.

હે સુનિવરો ! અમેયે, સત્યરક્ષાને માટે, બાર વર્ષ વનવાસનું અતિ કષ્ટ વેઠ્યું, અને હવે અજ્ઞાતવાસ વેઠવાનું એક વર્ષ આવી ચુક્યું છે, જેને માટે ધણાજ વિચારપૂર્વક વ્યવસ્થા થવાની જરૂર છે. કારણ કદાચ પાપાત્મા દુઃશાસ-

નાદિ કૌરવોને અમારો પત્નો લાગી જાય તો, અમારી પ્રતિજ્ઞાનુસાર ફરીથી વનવાસ વેઠવો પડે. કૌરવો અમારાથી અતિશય શત્રુતા રાખે છે, અને અમારા પ્રત્યેના વેરની જડ ધણીજ મજબુત થઈ ગઈ છે. જેથી અમારી શોધ કરવામાં તેઓ તનતોડ પ્રયત્ન આદરશે તેમાં સંદેહ નથી. આ પ્રમાણે બોલતાં ધર્મશાળનાં નેત્રો અશ્રુ પુરિત થઈ ગયાં. અને મનોગત કહેવા લાગ્યા કે, અરેરે ! હે પ્રભુ ! અમે અમારું ગણેલું રાજ્ય પાછું ક્યારે મેળવશું, અને આવા મહાનુભાવોનું આદરાતિથ્ય કરવા ક્યારે લાગ્યશાળી થઈશું. એ પ્રમાણે બોલી બ્રાહ્મણો પાસે અતિમ વિદાય માગી. બ્રાહ્મણોએ, અનેક પ્રકારથી ધર્માત્મા યુધિષ્ઠરને સમજાવી તથા આશ્વાસન આપી શાન્ત કર્યા. અને આશિર્વાદ આપી વિદાય થવા આજ્ઞા આપી.

ત્યાંથી પાંડવો, પુરોહિત ધૌમ્ય ગુરૂ સાથે એક નિર્જન સ્થાનમાં આવી પહોંચ્યા અને અરસપરસમાં સલાહ કરવા લાગ્યા.

યુધિષ્ઠર બોલ્યા કે, હે અંધુઓ ! આપણે એક સુંદર, મુરક્ષિત અને ગુપ્ત સ્થાનની શોધ કરવી જોઈએ, કે જે સ્થળમાં આપણે સ્વતંત્રતાપૂર્વક, નિર્વિધનપણે રહી શકીએ. અને આપણા શત્રુઓને આપણી ખબર પડે નહીં.

અર્જુન બોલ્યા કે, હે ધર્મમૂર્તિ વડીલ બન્ધુ ! કુંડ-ક્ષેત્રની ચારો તરફ. પાંચાલ, ચૈદિ, મત્સ્ય આદિ કેટલાંક

એવાં રાજ્યો છે કે, ત્યાંના નૃપતિઓ આપણા હિતચિંતકો છે. તેમજ આપણાથી બન્ધુ ભાવ રાખે છે, તેઓમાંથી કોઈ પણ એક રાજ્યમાં આપણે ગૃહેભાવથી રહી શકીશું.

સુધિષ્ટર મહારાજ અર્જુનના રાજદો ઉપર વિચાર કરી ફરીથી કહેવા લાગ્યા લાઘવો ! અર્જુનનું કહેવું વાસ્તવિક છે, અને તે સર્વેમાંથી મને, મત્સ્ય દેશ સારો જણાય છે. તેમજ મને પ્રિય પણ વિશેષ છે. વળી આપણા પિતા પણ વિરાટ રાજાના પરમમિત્ર હતા. જેથી વિરાટ નરેશ, સતત પાંડવોનું હિત ચિંતવ્યા કરે છે. વળી તે વૃદ્ધ, ધર્માત્મા અને દાની છે, માટે તેને ત્યાં આપણે દરેકજણ, યોગ્ય કામોમાં લાગી જઈ, નિશ્ચયપૂર્વક, નિઃરપણે એક વર્ષ પસાર કરી શકીશું.

આટલો નિર્ણય થઈ ગયા બાદ-ધર્મરાજને ઉદ્દેશીને, અર્જુન અતિ દિનતાપૂર્વક યોદ્ધા કે, હા નાથ ! હું વડીલ બન્ધુ. આપ અતિ સુકુમાર છો, આપનું લાલન પાલન ધણાજ પ્રેમપૂર્વક થયેલું છે. વળી આપે સ્વતંત્ર, સર્વોપરી રાજ્યતંત્ર ચલાવેલું છે. જેથી હવે બીજાના આધિનમાં રહી, આપની છાંદગી કેવા પ્રકારે વ્યતિત કરી શકશો ?

સુધિષ્ટરે કહ્યું કે, ભાઈ ! ગભરાઓ નહીં, મેં જે કાર્ય કરવાનો નિશ્ચય કરેલો છે તે સાંભળો હું માફ નામ. 'કંક' રાખીશ અને હાથમાં ચોપાટ-સોગડાં અને સોનેરી પાસા

રાખી જીગારી બ્રાહ્મણને વેષે. વૈરાટ નરેશને તેનો સલાસદ બનાવવા પ્રાર્થના કરીશ, કદાચ તે માઈ' વિશેષ વૃતાંત પુછશે તો જણાવીશ કે, હું' પ્રથમ પાંડુ પુત્ર રાજ યુધિષ્ઠરનો પ્રિયમિત્ર હતો. અને હવે કર્મ વશાત્ આશ્રય શોધતો ફેરું છું. હું' મારા કાર્યથી કોઈને પણ કષ્ટ આપ્યા વિના, આપ વિરાટ નૃપાલતું મન પ્રસન્ન કરી શકીશ. કહો ભીમસેન ! તમે કયા કાર્યથી સમય વિતાવશો ?

ભીમે કહ્યું-હો ધર્મરાજ ! મારી ઈચ્છા છે કે, મારે વિરાટને ત્યાં રસોઈયા તરીકે પ્રસિદ્ધ થવું તથા માઈ' નામ “ વદ્ધલ ” ધારણ કરવું. મને ખાતરી છે કે, પાકશાસ્ત્રમાં હું' વિશેષ પ્રવીણ છઊં. જેથી વિરાટના જેટલા રસોઈયા છે તે તમામથી ઉત્તમ પ્રકારની સ્વાદિષ્ટ રસોઈ બનાવી રાજાને પ્રસન્ન કરી શકીશ. વળી મદ્ધે ચુદ્ધને પ્રસંગ પ્રાપ્ત થતાં, અખાડામાં જઈ મારા બાહુબળનો પરિચય કરાવીશ, ત્યારે વીર પુરૂષો માઈ' સન્માન કરશે, તેમાં કાંઈ સંદેહ નથી અને વિશેષ પુછવાથી તુર્તમાં તો હું' પણ ઝેજ કહીશ કે, હું' મહારાજ યુધિષ્ઠરનો રસોઈયા તથા પહેલવાન છઊં. હે બંધુ ! તે મૂજબ કાંઈ પણ અડચણ શિવાય હું' મારો સમય વિતાવીશ.

ત્યારે યુધિષ્ઠર-અર્જુન પ્રતિદ્રષ્ટિ કરી બોલ્યા કે, જે વીર અગ્નિસમાન તેજસ્વી છે. જેની જીભઓપર ધતુષની ઢોરીનાં ચિન્હ અંકિત છે. તેવો મહાબાહુ અજીત ચોદ્ધો અર્જુન કેવે પ્રકારે ગુપ્તવેશ ધારણ કરી શકશે. ધર્મરાજનાં

વચનો શ્રવણ કરી, ધનંજય અર્જુન ઉત્તર આપ્યો કે, હું
 'મહાભાગ ! ધર્મરાજ ! આપણું કથન યોગ્યજ છે કે, ધનુ-
 ધની પ્રત્યંચાના ચિન્નવાળી મારી ભુજાઓ, અને યુદ્ધા-
 ભિમાનથી ભરપુર કસાયેલ દ્રઢ શરીરને ગુપ્ત રાખવું, એ
 મારે માટે સહજ નથી. જેથી મેં ધણાક વિચાર પૂર્વક નિ-
 શ્ચય કર્યો છે કે, મસ્તક ઉપર વેણી ધારણકરી, કાનમાં
 કુંડલ પહેરી, બાભુખંધથી મારી બાંહોનાં ચિન્ન દબાવી,
 વ્યંહન નર્તક તરીકે, “અહનુલા” નામ ધારણ કરી પ્રસિદ્ધ થવું.
 પૂર્વે જ્યારે હું ઇંદ્રલોકમાં હતો, ત્યારે મેં ગાવા, બજાવવા,
 અને નૃત્યકળા આદિનું સારી રીતે શિક્ષણ મેળવેલું છે.
 જેથી હું રાજકુટુંબની રમણિઓને મારી કળાનો અભ્યાસ
 કરાવીશ. તો તે જરૂર મારો આદર કરશે. તેમજ પુછવાથી
 હું પણ કહીશ કે, યુદ્ધિષ્ઠર મહારાજને ત્યાં દ્રૌપદીની સે-
 વામાં રહી મેં મારી વિદ્યામાં વૃદ્ધિ કરેલી છે. હું મહારાજ !
 આ પ્રકારે રાખમાં દબાયેલ અભિની માફક, અમો પણ
 વિરાટરાજને ત્યાં સુખથી નિર્વાહ કરીશું.

હવે નકુલને ઉદ્દેશીને ધર્મરાજ બોલ્યા કે-કહો ! ન-
 કુલ ! તમારી સ્થવસ્થા સુખ ભોગવવા યોગ્ય છે, તેમ તમારું
 શરીર પણ અતિ મુકુમાર છે. જેથી તમોયે કેવે પ્રકારે સમય
 વિતાવવાનો વિચાર રાખ્યો છે તે જણાવો.

મહાત્મા ધર્મરાજનાં વચનો સાંભળી નકુલ બોલ્યા
 કે-મહારાજ ! મને અર્ધ ઉપર અતિશય પ્રીતિ છે, તે આ-
 પથી અંજાતનથી વંળી બોડાઓને ફેરવવા, કુદાવવા-નચાવવા

ક્રત્યાદિ કાર્ય હું સારી રીતે જાણું છું. શિવાય શાલીહોત્ર (ચોડાઓની દવા દાડ વિગેરે)નો અભ્યાસ પણ મેં કરેલો છે. જેથી હું રસાલાના અધિકારી તરીકે ગોઠવાઈ જઈશ, અને પુછવાથી જણાવીશ કે, હું મહારાજ યુધિષ્ઠરની, અથવા શાળાનો મુખ્ય અધિકારી હતો. અને મારું નામ “અન્થિક” જણાવીશ, અને તે કાય મને પસંદ હોવાથી, તે દ્વારાજ રાજને પ્રસન્ન કરીશ.

ત્યારબાદ સહદેવને પુછતાં, તેમણે જણાવ્યું કે-હું ધર્મ-બન્ધુ ! આપ બચારે મને ગાયોની તપાસ માટે મોકલતા, ત્યારે મેં ગાયો ઢાહવાનું, તેનું પાલન કરવાનું, તેમજ શુભાશુભ લક્ષણો જાણવાનું અને તેમની વૃદ્ધિ થવાનું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું છે.- એટલે મારે મારે આપ નિશ્ચિંત રહો. હું વિરાટનરેશની ગાયો પાળવાનું કાય કરા, તેમની પ્રીતિ સંપાદન કરીશ. અને મારું નામ “તંત્રીપાલ” રાખીશ.

અંતમાં દુઃખથી વિર્જીત થઈ, ધર્મરાજ કહેવા લાગ્યા કે,-લાઇઓ ! આપણે દ્રૌપદીનું પ્રાણથી પણ વિશેષ પાલન, પોષણ અને સનમાન કર્યું છે. તેમજ દ્રૌપદી આપણુ સર્વને પ્રાણથી અધિક પ્રિય છે. તેને આપણે અન્યની સેવા કરતી કેવી રીતે જોઈ શકીશું ? આજ પંચત જેની સેવા બીજાઓએ કરેલી છે, તેમજ સિંગાર શિવાય બીજા કંઈ પણ કાર્ય જેમણે પોતાના મુકોમલ હસ્તથી કરેલું નથી, એવી પ્રિયતમા-પાંચાલી શું કાર્ય કરી શકશે ?

ધર્મરાજનાં વચનો સાંભળી સર્વ લાઇઓ શાન્ત થઈ

રહ્યા. ત્યારે દ્રૌપદીજી બોલ્યાં કે મહારાજ ! વાળ ઓળા-
વવા, મહાવર લગાવતું, તથા અનેક પ્રકારના મુશોસિત
સિંગાર ધરાવવા ઇત્યાદિ કાર્ય હું કુશળતા પૂર્વક કરી બાણું
છઠીં. અને આવાં કાર્યો માટે અમીરોને ત્યાં સ્ત્રીઓ નોકર
રહે છે. એ બાબત આપથી અજ્ઞાત નથી. એટલે હું પણ
કહીશ કે, હું દ્રૌપદીની દાસી હતી, મારું નામ “સૈરન્દ્રી”
છે. રાજકુટુંબની મુન્દરીઓનાં માથાં મોઢાંનું કાર્ય કરી
બાણું છું. વિગેરે સમગ્રવીને રાણી મુદેબ્બાની નોકરીમાં રહી
જઈશ. આવાં પ્રકારનાં કાર્યો વિશેષ ભાગે અનાથ અથવા
સાધ્વી સ્ત્રીઓ કરે છે. જેથા આવાં કાર્ય કરવાં તે મારા
જેવી સ્ત્રીઓ માટે અનુચિત નહીં કહેવાય. તેમજ મને પણ
નિશ્ચય છે કે, રાણી મારો જરૂર સત્કાર કરશે, માટે આપ
મારા માટે નિશ્ચિંત રહો.

શુધિષ્ટર બોલ્યા કે, હે સાધ્વી ! આપે કાર્ય તો ઉત્ત-
મ શોધ્યું છે. પરંતુ રાજભવન વિપદનું ઉત્પત્તિ સ્થાન હોય
છે. અને તેમાં પણ તમારા જેવી તરૂણ અને સૌન્દર્યવાન
બાળાઓને તો વિશેષ આપત્તિ ઉત્પાદક છે. માટે સાવધાન
રહેવું કે કોઈ તમારું અપમાન ન કરે.

ત્યારબાદ સર્વેને ઉદ્દેશીને કહેવા લાગ્યા કે, બાઈઓ !
આપણે અજ્ઞાતવાસ કેમ વિતાવવો, તથા ક્યાં કાર્યો કરવાં,
તેનો નિર્ણય થઈ ગયો, માટે હવે ગુરૂ દ્રૌમ્ય, આપણા સે-
વકો, દ્રૌપદીની દાસીઓ વિગેરે એ, દ્રૌપદરાજને ત્યાં જઈ
રહેવું અને આપણે પ્રસિદ્ધ થવાનો સમય આવે ત્યાં સુધી

ત્યાંજ નિવાસ કરી કાળ વિતાડવો. અને ઇંદ્રસેન આદિ સા-
રથીઓ, ખાલી રથોને લઈ તુર્તજ દ્વારકાં ચાલ્યા બધ,
અને ત્યાં રહી તેની રક્ષા કરે, તેમજ કોઇ પુછે તો તમારે
એમજ કહેવું, “ પાંડવો અમને દ્વૈત વનમાં છોડીને ખ-
બર નહી કે ક્યાં ચાલ્યા ગયા છે, ” અમે કાંઇ પણ જા-
ણતા નથી.

આ પ્રમાણે છેવટનો નિર્ણય થઇ ગયો. એટલે વિદાય
થતી વખતે, બ્રાહ્મણોમાં ઉત્તમ પુરોહિત ધૌમ્ય મુનિયે, કર્-
ણાચુક્ર, સ્નેહપૂર્ણ મધુરવચનો વડે નિચે મુજબ ઉપદેશા-
મૃતતું સિંચન કર્યું,

હું પાંડવો ! તમે દરેક બન્ધુઓ, વ્યવહારની તમામ
બાબતોને જાણો છો, પરંતુ રાજાઓ સાથે સેવકોએ કેવું
વર્તન ચલાવવું જોઈએ, તેથી અજ્ઞાત છો. માટે કહું છું
કે, ચાહો તો તમારું સન્માન થાય અગર અપમાન થાય,
તો પણ એક વર્ષ પર્વેત તો રાજભુવનમાં રહેવુંજ પડશે.
માટે જેમ બને તેમ રાજાને સંતુષ્ટ રાખવાનો પ્રયત્ન કરતા
રહેશો, તમારે માટે એ આવશ્યકીય કર્તવ્ય છે. વિશેષમાં
એ પણ લક્ષમાં રાખશો કે, પુછ્યા શિવાય રાજાને કોઇ પણ
બાબતમાં ઉપદેશ ન કરવો. રાજા અને રાજ્યથી સંબંધ
ધરાવતી હોય, એવી કોઇ પણ વાત કોઇને જણાવવી નહીં,
રાજા તમારો ગમે તેટલો આદર કરે છતાં પણ તેમની ખાસ
સ્વામીનાં વાહનો ઉપર બેસવું નહીં. તેમના પલંગ ઉપર
મુવું નહીં કે તેમના આસન ઉપર બેસવું નહીં. પોતાની

શક્તિ કે પદવીથી વિશેષ કોઇ પણ કાચ કરવા ઉપરિથિત ન થવું. રાજસભામાં ચુપચાપ પોતાને નિયત આસને બેસવું, હાથ-પગ ઇત્યાદિ હલાવવા નહીં, તેમજ ઉતાવળથી કે બીજે સ્વરે કોઇથી વાર્તાલાપ ન કરવાં, શાન્ત રહેવું, જો રાજ તમારા ઉપર પ્રસન્ન જણાય તો કૃતજ્ઞ થવું અને અપ્રસન્ન થાય તો તેનો દ્વેશ ન કરવો કે ન કાંઈ કહેવું. આવા પ્રકારના આચરણોથી, તે તમારા ઉપર સદૈવ પ્રસન્ન રહેશે. રાજાઓના અંતઃપુરમાં અર્થાત્ રાણીવાસમાં ઘણે ભાગે વિશેષ અત્યાચાર થતા જોવામાં આવે છે, જેથી છાના છાના દ્રોપદી તરફ પણ લક્ષ રાખતા રહેશો.

ચુધિષ્ઠર બોલ્યા કે, ધન્ય ગુરુ. આપના શિવાય આ પ્રમાણે હિતચિન્તક, સમયાનુસાર ઉપદેશામૃતનું પાન બીજો કોણ કરાવે, આજે અમે કૃત કૃત્ય થયા છઇએ. આપે હવે એવું અનુષ્ઠાન કરવું જોઇએ કે, જેથી અમારું સદૈવ મંગલ થાય.

ત્યારબાદ પ્રજ્વલીત અગ્નિમાં હોમ કરી, દ્રોપદી સમેત પાંડવો, મુનિગણોને પ્રદક્ષિણા કરી ત્યાંથી વિદાય થઇ ગયા અને ધૌમ્ય મુની પાંચાલ નગરમાં ચાલ્યા ગયા, અને ત્યાંજ આનંદથી સમય વ્યતીત કરવા લાગ્યા.

દ્વિતિય-પરિચ્છેદ.

પાંદરો કેવળ અસ્ત-શસ્ત્ર સાથે લાઈ, ત્યાંથી પયપાળા મત્સ્યરાજની રાજધાની તરફ ચાલી નિકળ્યા, અને કાલિન્દી નદીને દક્ષિણ કીનારે કીનારે ચાલતા, પહાડોની ખીણોમાં નીવાસ કરતા, ક્યારેક ક્યારેક ગાઠ અરણ્યમાં વૃક્ષો નીચે વિશ્રામ લેતા, આસ્તે આસ્તે થોડા રોજમાં, મત્સ્ય રાજામાં આવી પહોંચ્યા.

રસ્તાનો પરિશ્રમ અને આસપાસના જંગલ ભેધ, દ્રૌપદીજી ગભરાઈ જઈ કહેવા લાગ્યાં કે મહારાજ ! હજી વિરાટનગર ધણે દૂર હોય એમ જણાય છે. અને હું' છેક થાકી ગયું છું, જેથી આજની રાત્રિ અહીંજ નિર્ગમન કરવામાં આવે તો ધણું સારું.

આ સાંભળી યુધિષ્ઠર મહારાજે અર્જુનને કહ્યું કે, ભાઈ અર્જુન ! તમે દ્રૌપદીને સાંભાળીને આસ્તેથી આવો. કારણ કે આપણે જ્યારે વિકટ અરણ્યો પસાર કરી આવ્યા છીએ તો હવે જેમ અને તેમ શિવજ રાજ્યધાનીમાં પહોંચી જવું અને ત્યાંજ વિશ્રામ લેવો, એજ વિશેષ લાભદાયક છે.

વડીલ ઇંદુની આજ્ઞા ચતાંજ અર્જુને દ્રૌપદીને પોતાની ખીંડપર ઉચકી લીધી. અને ઉતાવળે ચાલવા લાગ્યા. અને મત્સ્ય નગરી પાસે આવી નીચે ઉતારી દીધી. તદનંતર ચિન્ચાર કરવા લાગ્યા કે, નગરમાં કેવે પ્રકારે પ્રવેશ કરવો ભેધએ.

યુધિષ્ઠર બોલ્યા-ભાઈઓ ! સાંભળો, આપણે ગુપ્ત

વેશે રહેવાનો ધરાદો કર્યો છે જેથી જરૂર છે કે, શત્રો માટે કાંઈક યોગ્ય વ્યવસ્થા થવી જોઈએ સાથે રાખવાં ઉચિત નથી કારણ કે અર્જુનના ગાંડીવ ધનુષને તો સર્વે ઓળખે છે. માટે તેને લઇને નગરમાં જઇશું તો નિઃસન્દેહ આપણને નગરજનો ઓળખી જશે. અને તેમ થશે તો, આપણે ફરીથી બાર વર્ષ વનવાસ વેઠવો પડશે. માટે એક વર્ષ પર્વત સર્વે શત્રોને કોઇ ગુપ્ત સ્થળમાં રાખવાં જોઈએ કે ગુપ્ત થવાની ધાસ્તી ન રહે.

અર્જુન બોલ્યા કે,—આ પર્વતના શિખર ઉપર એક મોટું પ્રાચિન ઉજડ સ્તંભશાન છે, તેની નજીકમાં સામે જે શમ્ભી (સમડો) પ્રક્ષ જણાય છે, તેના ઉપર કોઇ ચડી શકતું નથી. માટે આપણે આપણા શત્રોને એક વક્ષમાં સંભાળપૂર્વક બાંધી લઇ, તેની ઊંચેની લાંબી ડાળ ઉપર બાંધી દેશું તો, મને ખાતરી છે કે, કોઇના પણ જાણવામાં નહીં આવે. તેમ તે તરફ મનુષ્યોની વિશેષ આવજાવની પણ સંભાવના નથી.

અર્જુનના કહેવાથી દરેક એકમત થઈ, પોતાપોતાનાં હુથિઆર રાખવા તે તરફ ગયા. અને દરેકે પોતાનાં ધનુષોની દોરીઓ છોડી નાખી. જે મહા અદ્વિતિય શબ્દ કરનાર પ્રચંડ ધનુષથી, અર્જુને એક રથ ઉપર બેસી સમસ્ત દેવ, મનુષ્યો તથા કિન્નરોને જીતી લઈ પરાસ્ત કર્યા હતા. તે ક્ષયકર શત્રુસેના સંહારક, ગાંડીવ ધનુષની દોરી છોડી લઈ, તેજ દોરીથી તરફશ, કૃપાણુ ઇત્યાદિ અન્ય હુથિઆર

જેને બાંધી વસ્ત્રમાં લપેટી લઈ મજબુત બાંધી લીધાં. ત્યારબાદ નકુલ તે શમી વૃક્ષ પર ચડી ગયા, અને એક ધારા પાંદડા વાળી જગ્યામાં બાંધી દંધ નિચે આવ્યા. અને આસપાસ ગાયો ચરાવનાર, રથારી-ભરવાડ અને ખેડુઓ વિગરેની પાંક્તિ જઈ સમઝવી દીધા કે, આ વૃક્ષમાં મુડદું બાંધેલું જણાય છે જેથી વળતે પ્રેત હોવાનો સંભવ છે. આ વાર્તા વન વિહારી લોકોના જાણવામાં આવતાં તે તરફ જવાનું કેંઈ સાહસ કરી શક્યા નહીં.

ત્યારબાદ દ્રૌપદી સહુ પાંચે ભાઈઓએ નગરમાં પ્રવેશ કર્યો, અને દરેકે પોત પોતાના વેશને છાજતા વસ્ત્રો અને ઉપયોગી સામાન એકત્ર કરી, પોતાના વેશ બદલી, અલગ અલગ થઈ, નોકરી મેળવવા માટે રાજસભામાં ગયા.

ત્રતિય-પરિચ્છેદ.

બ્રાહ્મણના રૂપમાં, સર્વથી પ્રથમ, યુધિષ્ઠર મહારાજ વિરાટ રાજની સભામાં જઈ પહોંચ્યા. સુવર્ણ પાસા અને રૂપેરી સોઝાંવાળી ચોપાટ પોતાની બગલમાં દાળી હતી. ભસ્મમાં ઢંકાયેલ પ્રજવલીત અગ્નિ સમાન તેજસ્વી યુધિષ્ઠર-ધર્મરાજ તરફ ઘુર્તજ વિરાટ નરેશની દૃષ્ટિ ગઈ, કે મહુદાશ્ચર્ય સાથે સભાસદોને પુછવા લાગ્યા કે, હું સભા-જનો ! મહાન ચક્રવર્તિ સમ્રાટ સમાન તેજસ્વી, શાભાય-માન આ કોણુ વ્યક્તિ છે ? કે જેની સાથે નોકર-ચાકર ?

વાહન કાંઈ પણ જણાતું નથી, છતાં પણ કોઈ મહારાજની પેઠે, વગર અટકાવ અને વિના સંકોચે મારા તરફ ચાલ્યા આવે છે.

આ પ્રમાણે હું વિરાટરાજ પ્રશ્ન કરે છે. તેવામાં તો, ધર્મરાજ તેમની પાસે જઈ પહોંચ્યા અને કહેવા લાગ્યા કે, મહારાજ ! હું બ્રાહ્મણ છઉં અને દ્વર્લોચવશાત્ અમારું સર્વસ્વ ગુમ થઈ ગયું છે, જેથી અતી દિન બની રહ્યો છું, અને આજીવિકા મેળવવા માટે આપની પાસે આવ્યો છું. જો આપની આજ્ઞા હોય તો અહીં નિવાસ કરું, અને જો કાર્ય આપ કરમાવો તેમાં પ્રવૃત્ત થઈ તે મુજબ વર્તન કરું.

વિરાટ રાજ અતિ પ્રસન્ન થઈ બોલ્યા કે, હું મહાનુભાવ ! આપને હું પ્રણામ કરું છું. આપ અત્યારે કયા શહેરથી પધારે છે ? આપનું નામાભિધાન શું છે ? અને કયા ગોત્રથી પ્રસિદ્ધ છે ? તેમ કંઈ વિદ્યામાં નિપુણતા મેળવી છે ? તે હરકત ન હોય તો કૃપા કરીને, આ સેવકને જણાવી કૃતાર્થ કરશો.

યુધિષ્ઠર બોલ્યા કે—હું ભદ્રશુદ્ધિરાજન ! હું પ્રથમ યુધિષ્ઠર મહારાજનો પ્રિય મિત્ર હતો. મારું નામ “કંક” છે, અને અચ્યુત ગોત્રનો બ્રાહ્મણ છઉં. હું ચોપાટ રમવામાં અને રમાડવામાં પ્રવિણતા પામ્યો છું, જેથી તે વિદ્યામાં મારું નામ પ્રસિદ્ધ છે.

વિરાટરાજ બોલ્યા કે—ચોપાટ રમવામાં ચતુર માણસો મને બહુ પ્રિય લાગે છે, જેથી આજથી તમે મારા

હહાહા મિત્ર થયા છે. વળી તમે હલકા પ્રકારની સેવા કરવા યોગ્ય નથી, મારે તમે મારી સાથે રહી મારી પેઠેજ રાજ્ય સુખ ભોગવો.

શુધિષ્ટર કહે—મારી આપને માત્ર એકજ પ્રાર્થના છે કે જેને અમે રમતમાં જીતી લઇએ તે અમારી સાથે કોઇ પણ પ્રકારનો અન્યાય ન કરે. અર્થાત્ અમારા જન-માલને નુકશાન ન પહોંચાડે, કારણ અગાઉ ધણીક વખત અમારા ઉપર આવા પ્રસંગો ઉપસ્થિત થવાથી મને તે બાબતમાં ભય રહે છે.

વિરાટે આ વાતને માન્ય રાખી ને કહ્યું કે, તમારી સાથે જે કોઈ અન્યાય આદરશે તેને અમે જરૂર ઢંડ દેશું. તેમજ દરેક સલાજનો અને પુરવાસીઓને અત્યારથીજ સુચના કરું છું કે, આ ક્ષણથીજ મારા સમગ્ર રાજ્યભરમાં આ શ્રીમાનનો દરજ્જો મારી બરોબરીનોજ ગણાશે, અને મારી માફકજ તેઓનું સન્માન કરવું. તેમાં પ્રમાદ કરનારાઓ મારા કોપને પાત્ર થશે.

આ પ્રમાણે આદર સહિત આજીવીકા મેળવી. શુધિષ્ટર મહારાજ સુખપૂર્વક સમય વ્યતિત કરવા લાગ્યા.

ત્યારબાદ લીમસેન હાથમાં કડછી-તવીથો અને જરૂર જોગાં બાળ રસોઇનાં સાધનો લઇ એક ચતુર રસોઇયાના રૂપમાં-વિરાટની કચેરીમાં આવ્યા. તેને આવતો જોઈ વિરાટરાજ કહેવા લાગ્યા કે, વૃષભસ્કંધ અને સ્વરૂપવાન પુરૂષ કોણ આવ્યો આવે છે, તપાસ કરો કે તે શું ઇચ્છાથી આવેછે.

આ સાંભળી કેટલાક સલાસદો શિષ્યતાથી લીમની પાસે ગયા, અને રાજજ્ઞાનુસાર તેમને સર્વ બાબત પુછી બોલું. લીમસેન જેવા વેચે આન્યા હતા તે મૂજબ તેણે અર્પિત દિનતાથા રાજની સન્મુખ જઇ કહ્યું કે, હું રસોધ કરવામાં નિપુણ છું; માફ નામ વધેલ છે. હું આશા રાખું છું કે, આપ મને આપની પાઠશાળામાં રસોધયાની સેવામાં રાખી લેશો.

આ સાંભળી વિરાટ રાજ બોલ્યા કે, તમારસોધયા હો એવું હું માની શકતો નથી કારણ તમારા મ્હેરા ઉપર અતુલ પરાક્રમનો પ્રકાશ પડી રહ્યો છે.

લીમસેન ગંભીર બની જઇ કહેવા લાગ્યા કે, હું સાચ કહું છું કે, પ્રથમ મહારાજા યુધિષ્ઠરને ત્યાં હું રસોધ બનાવતો, મારી બનાવેલ રસોધ સ્વાદિષ્ટ થવાથી તેઓ બહુ પ્રસન્ન થતા. સિવાય (કુરતી કરવાનું) મદ્ધવિધાના દાવપેચ બેલવાનું પણ હું સારી રીતે જાણું છું. એટલા માટેજ મને પૂર્ણ વિદ્યાસ છે કે, આવાં દરેક કાર્યોથી આપને હું જરૂર પ્રસન્ન કરી શકીશ.

રાજા કહે—આવાં કાર્યને માટે હું તમને બીલકુલ યોગ્ય સમજતો નથી. છતાં પણ તમારી ઇચ્છા છે, તો તે હું પૂર્ણ કરવા ઇચ્છું છું. જેથી આજથી મારી પાઠશાળાના અધ્યક્ષપદે તમારી નિમણૂક કરું છું.

આ મુજબ રાજના પ્રિય કૃપાલાજન બનીને, લીમસેન પાતાની ઇચ્છાનુસાર કાર્યપર નિયુક્ત થઇ ગયા. તેમના

ઉપર લેશ પણ કોઇને સંદેહ ઉત્પન્ન ન થયો, અને પોતાનું કાર્ય નિર્વિઘ્ન પાર પડવાથી આનંદપૂર્વક રહેવા લાગ્યા.

ત્યારબાદ-પોતાના દીર્ઘ કેશકલાપને ચાતપૂર્વક બાંધીને, મલીન અને ફાટેલાં વસ્ત્રો ધારણ કરી દાસીના રૂપમાં દ્રૌપદીજી શરી-ગદીઓમાં દિનવદને રૂઢન કરતી ફરવા લાગી, તેને જોઇને અનેક સ્ત્રી-પુરૂષો પુછવા લાગ્યા કે, હે સાધ્વી ! તમો કોણ છો ? અને શું ઇચ્છો છો ?

દ્રૌપદી બોલ્યાં કે—હું દાસી છું, અને નોકરી કરી મારો નિર્વાહ કરવા ઇચ્છું છું. મારું જે પાલન કરશે તેને ત્યાં હું સેવાવૃત્તિ સ્વિકારી રહીશ. આ પ્રમાણે કહેવા છતાં પણ દ્રૌપદીનું અનુપમરૂપ, અતુલતેજ, અને મૃદુ-મધુર વાણી સાંભળી તેમના બોલવા ઉપર કોઇને પણ વિદ્વાસ ન આવ્યો. તે અરસામાં રાજમહેલની અગાસી ઉપર વિરાટ નરેશની પટ્ટરાણી મુદેષ્ણા આમતેમ જોઇ રહી હતી તેમની દ્રષ્ટિ દરિદ્ર વેશધારિણી અતૈકિક લાવણ્યવતી દ્રૌપદી ઉપર પડી. તેને આવી નિઃસહાય સ્થિતિમાં ફરતી જોઇ એક દાસી મારફત પોતા પાસે બોલાવી અને પુછ્યું કે, હે ભદ્રે ! તમો કોણ છો ? અને શું ઇચ્છાથી આવી સ્થિતિમાં વિચરો છો ?

દ્રૌપદી કહે—હે શ્રીમતી મહારાણીજી ! હું સૈરન્મી છઉં. સિંગાર ધારણ કરાવવાનું કાર્ય, ઉત્તમ પ્રકારે જાણું છું. મને પેટ પુરણ અન્ન આપનારની સેવામાં રહેવા ઇચ્છું છું—આ સાંભળી રાણી બોલ્યાં કે, હે મુન્દરી ! તમને મારી

પ્રિય સખી તરીકે, રાખવા હું ખુશી છઊં, પરંતુ તમારી અલૌકિક સુંદરતા જોઈ મને લાય ઉત્પન્ન થાય છે કે, કદાચ રાજકુટુંબના સુવાનો તમારે માટે ચંચલ થઈ જઈ, કંઈ અનિષ્ટ ન કરી બેસે.

દ્રૌપદી કહે-હે સુવદનાં, હું મહા તેજસ્વી ગાંધર્વોની ધર્મપત્નિ છઊં, અને તેજ કારણથી મારું કોઈ અપમાન કરી શકતું નથી, એવો કોણ કુલાંગાર રાજપુત્ર છે કે આ બાબત જણ્યા છતાં મારે માટે કુવિચાર કરવા સમર્થ થાય માટે આપ મને વગર સંકોચે નોકરીમાં રાખી શકો છો. પ્રથમ હું યાદવ શ્રેષ્ઠ શ્રીકૃષ્ણની પટ્ટરાણી સત્યભામાની અને કુરૂવંશમાં મહાસુન્દરી દ્રૌપદીને ત્યાં સેવામાં હતી. વાળ ગુંથવા, ઉખરન લગાવવા તથા તરેહવાર હાર ગુંથવામાં અતિ નિપુણ છું. પરંતુ મારી ખાસ પ્રાર્થના છે કે, મારે અલ્પ વસ્તુ અડકવાતું તથા કોઈપણ વ્યક્તિના પાદ પ્રક્ષાલનતું ધૃષ્ટિત કાર્ય કરવું ન પડે.

રાણીએ કહું કે-સાહેબ, જેવી આપની ઇચ્છા હોય તે મુજબ ખુશીથી મારે ત્યાં રહો. હું ક્યારેય પણ તમારી પાસે પગ ધોવરાવીશ નહીં, તેમજ અલ્પ વાસણ ઉપડાવીશ નહીં. તે મુજબ કહી રાણીએ માન સહીત દ્રૌપદીને પોતા પાસે રાખી લીધી.

સહુદેવ પણ, ગોવાળીઆના રૂપમાં, ભાષા પરિવર્તન કરી, વિરાટની સભામાં જઈ પહોંચ્યા અને રાખના પુછવાથી કહું કે-પ્રભો ! હું જાતિનો વૈશ્ય છું. મારું

નામ “ અરિષ્ટ નેત્રી ” છે. પ્રથમ હું મહારાજ યુધિ-
ષ્ઠરની ગોપાલનત્વ કાર્ય કરતો ! ખબર નહીં કે, હા-
લમાં પાંડવો કંઈ બાબત ચાલ્યા ગયા છે, અને શું કરે છે.
હે મહારાજ ! આપ જાણો છો કે પુરૂષ પાંચ પૈસાની આવક
વિના, ધોતાના કુટુંબનો વહેવાર નિભાવવા અશક્ત છે.
જેથી હું ધંધાએ આપની પાસે આવ્યો છું અને સત્ય પુછો
તો પ્રથમથીજ આપની પ્રત્યે મારી દ્રઢ ભક્તિ હોવાથીજ
આપને શરણે આવ્યો છું.

આ સાંભળી રાજાએ પુછ્યું કે, તમે શું, શું, કાર્ય
જાણો છો ?

સહુદેવ કહે-મહારાજ ! સાંભળો, પાંચ પાંડવોમાં
મહોદય યુધિષ્ઠર મહારાજ હતા. જેની આઠ લાખ ગાયો
અને બે હજાર વાછરૂ હતાં, તે સરવેત્વ રક્ષણ તથા સંખ્યા
ગણનાત્વ કાર્ય મારે હતાં, તે કામમાં મને કુશલ જોઈ તે-
ઓએ મને તંત્રી પાલતું પદ આપ્યું હતું. હું તેમની
ગણતરી ક્યારેય છુલતો નહીં, મારામાં બીજો પણ એક ગુણ
છે કે, ચારો બાબત દશ દશ યોજન પર્યંત, ગમે તે રંગની ગમે
તેરહલી ગાયો ઉભી હોય, છતાં હું કહી શકું છું કે, અમુક
અમુક રંગની અરહલી ગાયો છે. વળી ગાયોની વિશેષ વૃદ્ધિ
કેવે પ્રકારે થાય તે પણ જાણું છું.

આ હકીકત સાંભળી રાજાએ પ્રસન્ન થઈ અનુમતી
આપી દીધી કે, આજથી અમારી એક લાક્ષ ગાયોના રક્ષક
તમેને નીમું છું. મારે હવેથી તમે પ્રસન્નતા પૂર્વક અહીંજ
રહો. આ પ્રમાણે રાજાશ્રય મેળવી, સહુદેવ પણ રહી ગયા.

હવે અર્જુનનો સમય આવ્યો, ત્યારે તેણે સ્ત્રીઓ માફક વસ્ત્રાભુષણ સહી દરેક પ્રકારે સજ ધમ ચુપચાપ રાજમાર્ગ ઉપરના એક વૃક્ષ નિચે નિસ્તબ્ધ થઇ ઉભા, બ્યારે કોઇ તે રસ્તેથી નીકળતું અને જોતું ત્યારે ત્યાંજ અવાજ થઇ ઉભી જતું. તે મૂળખ ત્યાં એક ખાસી ભીડ જાતી ગઈ.

આ બનાવ રાજકર્મચારીઓના જોવામાં આવ્યો, તેઓ વિચાર કરવા લાગ્યા કે, આ શું આશ્ચર્ય છે, જે કોઇ તે વૃક્ષ નિચે જાય છે, તે ત્યાંજ સ્થિર થઇ જાય છે. આમ કુતુહલ થવાથી ત્યાં જઈ જુએ છે તો એક સ્ત્રી ગાલ ઉપર હાથ રાખી વૃક્ષના મુળ પાસે બેઠી છે. તે જોઇ રાજના સીપાઇઓએ પુછ્યું કે, હે સુંદરી! આપ કોણ છો? હરકત ન હોય તો અમારી સાથે મહારાજ સાહેબના દરબારમાં ચાલો, ત્યાં આપને યોગ્ય આજીવિકા મળી જશે, જેથી આપને કોઇપણ પ્રકારના આપદા વેઠવી નહીં પડે.

આ સાંભળી તે વેશધારીણી સ્ત્રી ઉભી થઈ, અને મત્ત ગજરાજ માફક ચાલતી વિરાટનૃપાલના દરબારમાં જઈ પહોંચી. સલાજનો તેને અકસ્માત સન્મુખ ઉભેલી જોઇ આશ્ચર્ય પામ્યા. અને મુખથી કંઇ પણ ઉચ્ચાર સરખો પણ કરી શક્યા નહીં. ત્યારે રાજાએ પોતાના હજીરીઓને પુછ્યું કે, ભાઈઓ! આ સ્ત્રી કોણ છે? હું તો તેને પૂર્ણરૂપથી સ્ત્રી હોવાનું પણ કહી શકતો નથી. મેં તો કોઈ આવો પુરૂષ પણ જોયો નથી, તેમ આવી સ્ત્રી પણ અઘાપિ જોઈ નથી.

રાજાના પ્રશ્નનો કોઈ ઉત્તર આપી શક્યું નહીં કારણ કે તેઓ પણ આ બાબતનો નિર્ણય કરી શક્યા નહોતા. છેવટે રાજાએ પોતેજ તેમને પુછવાનું શરૂ કર્યું.

ભાઈ ! તમે કોણ છો ? અને આ ઇન્દ્ર વેશ શા માટે ધારણ કર્યો છે ? તમારા આ વેશથી તો જણાય છે કે, તમે નપુંસક હોશો. પરંતુ તમારા સંબંધમાં આવું માનવું એ પણ ભૂલ છે, કારણ કે તમારાં અંગ-પ્રત્યંગ સુભદ્ર જેવાં જણાય છે. કહો તમારી શું ઇચ્છા છે.

અર્જુને કહ્યું—મહારાજ ! મારું રૂપ કોઈ બનાવટી મનુષ્યનું નથી. વાસ્તવમાં હું વ્યંડળ છું. ગાવા બળવવામાં તથા નૃત્યકળામાં કુશળ છું. આપને ત્યાં આવવાનું પ્રયોજન માત્ર એજ છે કે, આપને ત્યાં રાજકુટુંબની કન્યાઓ હોય તેમને વાદ્ય-નૃત્ય અને ગાયનકળા સારી રીતે શિખવીશ અને મારું ગુજરાન કરીશ. મારું નામ “ બ્રહ્મજ્ઞા ” છે.

આ સાંભળી વિરાટ રાજા કહે—યદિ વાસ્તવિક એમજ હોય તો, તમોને આજથી મારી પ્રિય રાજકન્યાના શિક્ષક તરીકે નિયત કરું છું. માટે આજથી તમે તે કાર્યમાં પ્રવૃત્ત થઈ જાઓ અને આનંદ પૂર્વક પોતાનું ઘર સમજી નિવાસ કરો.

આ પ્રમાણે ચાર ભાઈઓ અને દ્રૌપદી રાજાનાં કૃપા પાત્ર બની આનંદમાં રહેવા લાગ્યાં. હવે રહ્યા, નકુલ, તે થણ સારથીઓના જેવો વેશ ધારણ કરી માર્ગમાં ગમે

તેના ઘોડાઓનું ધ્યાનપૂર્વક નિરીક્ષણ કરતા કરતા રાજસુ-
વનમાં આવી પહોંચ્યા. “છાખડે ઠાંકથો સૂર્ય છાનો રહી
શકે નહીં.” તે ન્યાયે નકુલનું મહાસુન્દર સ્વરૂપ જોઈ,
સલાજનો મંત્ર મુગ્ધ થઈ ગયા, તમામની દ્રષ્ટા એક સાથેજ
તે તરફ ખેંચાણી અને કોલાહલ મચી ગયો. કોઈ કહેવા
લાગ્યો કે, વાહ ! કેવું સુન્દર સ્વરૂપ છે. ત્યારે બીજે કહ્યું
કોઈ દેવ સરખો જણાય છે. કોઈ કહે, જરૂર કોઈ રાજકુમાર
હોવો જોઈએ. પરંતુ કાંઈ આકસ્મિક સંકટમાં સપડાઈ જવાથી
આવા વેશમાં ફરતો હશે. સારાંશ કે જેટલાં મુખ તેટલી
વાતો થવા લાગી.

રાજાએ પણ આ કેતુક જોઈ નકુલને આદર સહિત
પાસે બોલાવ્યો, અને પુછ્યું કે, ભાઈ તમે કોણ છો ? કંઈ
વિદ્યા પારંગત છો ? અને શું ઇચ્છા રાખી આવ્યા છો ?

નકુલ પ્રજ્ઞામ કરી બોલ્યો કે, ભગવન્ ! મારું નામ
“ પ્રન્થિક ” છે. આપ જણતા હશે કે, હસ્તિનાપુરના
પાંડુરાજાના પુત્ર પ્રતાપી ધર્માત્મા યુધિષ્ઠર શાસન કરતા હતા.
પ્રથમ તેને ત્યાં હું સારથીનું કાર્ય કરતો, અને અગ્વેનું
રક્ષણ પણ મારી દેખરેખ તળે થતું, પરંતુ સમયની વિચિત્ર
ગતી કોણ જાણી શકે છે. તેઓ બિચારા કોણ જાણે ક્યાં
આલ્યા ગયા હશે. પ્રજ્ઞ ! હું તેઓનાથી વિખુટા પડી જ-
વાથી નિર્વાહનું સાધન શોધતો આ તરફ આવ્યો છું. થકિ
આપને ત્યાં મારા લાયક કોઈ પણ સ્થાન ખાલી હોય તો
કૃપાપૂર્વક મને સોંપી મમ ગરીબ ઉપર ઉપકાર કરશે,

રાજા અતિ પ્રસન્ન થઈ યોદ્યા કે-વાહ !! આથી વિશેષ મુંદર કંઈ વાર્તા હોઈ શકે, આપ અમારે ત્યાં ઘોડેસ્વાર સૈન્યના ઉપરી અધિકારી તરીકે અને મુખ્ય સારથી તરીકે મુખેથી દિવસ નિર્ગમન કરો.

અતુર્થ-પરિચ્છેદ.

પાંડવો આ પ્રમાણે વિરાટને ત્યાં ગુપ્ત વેશે આનંદપૂર્વક દિવસ વિતાડવા લાગ્યા. એવી સરસ વર્તણૂકથી રહેતા કે, તેને કોઈ જાણખી શક્યું નહીં, યુધિષ્ઠર મહારાજે વિરાટ તથા તેમના સંબંધીઓને ચોપાટના દાવ ખેલવામાં પ્રવિણ બનાવી દીધા જેથી કોઈ કોઈ વખતે વિરાટરાજા પ્રસન્ન થઈ ઘણુંક દ્રવ્ય આપી ધર્મરાજને પ્રસન્ન કરતા, અને તે દ્રવ્ય ધર્મરાજ પરોપકારમાં વાપરતા, તેમજ ખીજા ભાઈઓને પણ જે ઈનામ મળતું તે તમામ ભાઈઓ ગુપ્ત રીતે વહેંચી લેતા અને આનંદમાં દિવસો વિતાડતા.

ખીજા બાળુ બિચારી સતિ-સાધ્વી દ્રૌપદી હમેશાં સ્વામીઓની આ સ્થિતી જોઈ વિચાર મગ્ન થઈ જતી અને મનમાં ને મનમાં દુઃખી થતી. પરંતુ પોતાના મનનો ભાવ કેઈના પણ જાણવામાં આવી ન શકતો તેમજ રણવાસનાં સમગ્ર મનુષ્યો તેનાથી સદાપ્રસન્ન રહેતાં.

આ પ્રમાણે ત્યાં નિવાસ કરતાં તેમને ત્રણ માસ વીતી

ગયા, આજે ચતુર્થ માસનો પ્રારંભ છે આ દિવસોમાં ત્યાં બ્રાહ્મણોનો એક મોટો મેળો ભરાતો હતો. જેમાં કારીગરો, નર્તક, બાજીગર અને મદ્ય વિગેરે લોકો પોતાનું કર્તવ્ય જન-સમાજને બતાવી પ્રસન્ન કરતા અને ઘણુંક દ્રવ્ય પ્રાપ્ત કરી મુખી થતા. વિરાટ રાજાએ પણ આજે પોતાના અખા-હાના તમામ પહેલવાનોને ત્યાં બોલાવ્યા હતા, આજે તમામનું યુદ્ધ કૌશલ્ય જોવાનું હતું. બહારથી આવેલા મદલો પણ આજે રાજ્યના મદલો સાથે શરતમાં ઉતરી કુસ્તી કરવાના હતા.

સમય બે પહોર જેટલો વીતી ગયો, યુદ્ધસ્થાનમાં ઘણી મોટી ભીડ જામી ગઈ, તલભાર જગ્યા પણ ખાલી નહોતી દેખાતી. જેથી ઘણાંક નાગરિકો જગ્યા ન મળવાથી પાછા પોતાને સ્થાનકે ચાલ્યા ગયા.

યુદ્ધનો સમય થયો, પહેલવાનોને ઉત્તેજિત કરનારાં યુદ્ધ વાજીત્રો વાગવા લાગ્યાં. એકજ વખતે અનેક મદલો અર-સપરસમાં કુસ્તી કરવા લાગ્યા. મોટું ભયાનક યુદ્ધ શરૂ થયું. એક બીજાને હરાવવા માટે અનેક પ્રકારની ચેષ્ટાઓ કરવા લાગ્યા. છેવટમાં જીમ્મત નામક એક પહેલવાનની જીત થઈ, બાકીનાઓ પરાજય થવાથી શરમીંદા થઈ અસ્તવ્યસ્ત સ્થિતિમાં પલાયન થઈ ગયા. જીમ્મતનું અભિમાન વધી ગયું. પોતા સાથે લડનાર હવે કેઈ બાકી રહ્યો નથી. એવું જાણવામાં આવતાં ગર્જના કરી આમતેમ ધુમવા લાગ્યો. મહારાજા પોતે પણ ત્યાં હાજર હતા. તેમને ઘણુંક ચાહ

આવતાં તુર્તજ ભીમસેનને પાસે બોલાવી આસ્તેથા કહ્યું કે, ભાઈ વહીવ ! તમારી યુદ્ધ કૌશલ્યતા બતાવવાનો સમય આજે આવી પહોંચ્યો છે. બાબો જીમુતને હરાવો અને સમય સમાજના કૃપાપાત્ર બનો.

યદ્યપિ ભીમસેન, સંજોગને વશ થઈ ચિંતાતુર રહ્યા કરતો હતો, તથાપિ રાજાની આજ્ઞા ચતાંજ પોતાનો પરમ-ધર્મ સમજી કુસ્તી કરવા તત્પર થયો. તુર્તજ કઠોટો કસી સિંહ સમાન ગર્જના કરી અખાડામાં કૂદી પડ્યો.

જીમુત અભિમાન વશ થઈ ગયો હતો, ભીમસેનને પણ સાધારણ મદ્દિ સમજી ક્રોધમાં સામે આવ્યો. બન્ને પરસ્પર બથંબથા થઈ ગયા. ઘેર યુદ્ધ થવા લાગ્યું. ક્યારેક ભીમનો દાવ લાગે અને ક્યારેક જીમુતનો બન્નેમાં સ્પર્ધા વધી પડી કોની જીત થશે તેનો નિર્ણય થઈ શકતો નહોતો. પરંતુ હજી અર્ધ ઘટિકા જેટલો પણ સમય વ્યતિત થયો નહોતો ત્યાંતો. વાહરે ! ભીમ તારું યુદ્ધ કૌશલ્ય મહાબળ-શાળી જીમુતને એકજ હાથે ઉપાડી જેમ બાળક માટીનાં રમકડાંને ઊંચે ઉપાડી ફેરવે તે પ્રમાણે તેને હુમાવવા લાગ્યો. અને તે સ્થિતિમાંજ ઠેઠ મહારાજાના ચરણારવિન્દન છક લઇ જઇ કાષ્ટ પુતળી માફક અભિમાની જીમુતને ચારો બાજુ હુમાવી ત્યાંજ ફેંકી દીધો. બિચારાનાં હાડકાંના ચુરેચુરા થઈ ગયા, અને તુર્તજ ચમરાજને ત્યાં આમંત્રણમાં મહે-માની ચાખવા ચાલ્યો ગયો.

મહારાજાએ ભીમની પીઠ ઉપર હાથ ફેરવ્યો, અને

સલાસદોએ ધન્યવાદ આપ્યો, દરેક જણ પ્રસન્ન થઈ પ્રશંસા કરવા લાગ્યા, રાજાએ લીમને ધણું ધનામ આપ્યું એટલે લોકોએ આનંદ ધ્વની કરી આકાશ બજાવી દીધું. લીમ-સેનના બીજા ભાઈઓ પણ બહુ પ્રસન્ન થઈ, મનમાં જ તેને વખાણવા લાગ્યા, અને સલા પણ વિસર્જન થઈ ગઈ.

પંચમ-પ્રકર.

સાચકાલનો સમય હતો, મંદમંદ વાણની લહેરો, સુ-વાસિત પુષ્પાથી લચી રહેલી ડાળીઓના સ્પર્શ કરી, ચારો બાજુ મધુર મુગધ પ્રસરાવી રહી હતી. આકાશ રક્ત વર્ણ બની ગયું, નિશામુન્દરી અનુકૂલનાયક રજની નાથના આગમનનો સમય થયો બાણી પ્રકુલિત બની રહી હતી. આવા મુંદર સમયે રાજા વિરાટના અંતઃપુરમાં મુદે-બજા રાણીની પાસે એક દિવાનખાનામાં, દ્રૌપદી ખીન્ન વદને બેઠી હતી, આજે તેમના હૃદયમાં, ન બાણે સા કારણથી એકાએક અતિથોડ ઉત્પન્ન થયો હતો. મન સમુદ્રમાં વિચાર તરંગોની છાજો ઉછળી રહી છે. ક્યારેક ક્યારેક મનોભાત ગડબડાટ થતો જોવામાં આવે છે, પરંતુ શબ્દો મનરૂપી કપાલમાંથી બાહ્ય નીકળી શકતા નથી. અગ્રે તો સમજી શકતા નથી, આજે અચાનક આ શો ફેરફાર બની ગયો. અંતઃપુરની તમામસીઓનું મન દ્રૌપદીજીએ પોતાની મૃદુવાણી અને સરળ સ્વભાવથી જીતી લીધું હતું, અને તમામ તેમના ઉપર અતિ પ્રસન્ન રહેતી.

અજ્ઞાત વાસમાં રહેવાના ફક્ત બે માસ બાકી હતા, તેવામાં એક દિવસ મહારાજા વિરાટ નરેન્દ્રના સેનાપતિ મહાબળવાન કીચકના જોવામાં દ્રૌપદીજી આવ્યાં. લાગ્ય-વશાત્ કોઈ કાર્ય પ્રસંગે, દ્રૌપદીજી દિવાનખાનામાંથી સ્નાન ગ્રહમાં જતાં કીચકની દ્રષ્ટીએ પડી. દેવાંગના સમાન, ભર ચોવના, સ્વરૂપવતી મુંદરીને જોતાંજ, દુષ્ટ કીચક મોહાંધ બની ગયો. રૂપની જ્વાળામાં કામી પતંગ ઝપલાયો, પાપીના દ્વંદ્વમાં પાપ વાસનાનાં અંકુર ઉગી નિકળ્યાં, તુર્તજ ત્યાંથી પાછો વળી પોતાને સ્થાને આવ્યો. અને કોઈ પણ ઉપાયથી સૈરન્દ્રીની પ્રસન્નતા મેળવવી અને તેમ ન બને તો ઇળ-બળથી પણ હાથ કરી પ્રેમ પાત્ર બનાવવી, તેના વિચારમાં તટ્પ્રીન થઈ ગયો. અને ઉપાય શોધવા લાગ્યો.

આ પ્રભાણે થોડા દિવસો તો વ્યતિત થઈ ગયા. અજ્ઞાતવાસના હવે થોડાજ દિવસો બાકી રહેવાથી પાંડવો પણ મનમાં પ્રસન્ન થવા લાગ્યા. દશ અગ્નીઆર માસ નિર્વિધન પસાર થવાથી, દુઃખનો અંત આવી ગયો જાણી આનંદ ઉપજે, તેતો સ્વાભાવિક છે, પરંતુ દૈવની ગતિ વિચિત્ર છે “નજાને જાનકીનાથ પાતઃકાલે કિં મવિચ્યતિ” ભાવી મિથ્યા થતું નથી.

એક દિવસ પાંચમતી કીચક, દ્રૌપદીના વિચારમાંજ બેઠો હતો, અને જેમજેમ દ્રૌપદીના રૂપ લાવણ્યનું મનન કરતો ગયો તેમતેમ વધારે વિષ્ણુ બનતો ગયો. મનોભુતનું સામ્રાજ્ય સર્વાંગમાં વ્યાપી ગયું, અતિકામાતુર થઈ જવાથી, પોતાનું કર્તવ્ય તથા માન મર્યાદાને ભુલી જઈ,

તાની બહેન રાણી મુદેબ્બા પાસે ગયો. શર્મ છોડી દઈ ઉચ્ચારવાનાં વાક્યો પોતાની બહેન પાસે પણ ઉચ્ચારવા ગયો. “કામાતુરાણાં ન મર્યં ન લજ્જા” મદિરા ભતની ડૂંક હસીને કહેવા લાગ્યો કે, મેં આજ પર્યંત ઉર્વશી પ સૈરન્દ્રી મુંદરીને તમારી પાસે જોધ નહોતી, તેણે પોતાની સાન્દર્ભ જવાળાથી મારા ચિત્તને પ્રજ્ઞાવી દીધું છે. મનાં નયન કટાક્ષો મારા હૃદયમાં ભોંકાઈ ગયાં છે, તેની પદ મુસકયાન રૂપ મદિરાથી હું ઉન્મત બની જઈ દેહાનુધાન પણ જીતી ગયો છું, અને કામ પાસમાં જકળાઈ ૧૩ શરીર વિદીર્ષ થઈ જાય છે. આવી અલૌકિક રૂપ સંજ્ઞા સુવદનાં મેં આજ પર્યંત ક્યારેય પણ નિહાળી નથી, સુલોચના શશિવદની કેણું છે ? હાય ! તેણે તો મારા ચિત્તને, ધર્મના આઠાની માફક મથી નાખ્યું છે. તમે ધન્ય ૧૪ કે તમોને આવી સ્વર્ગ મુંદરી મહાન નિપુણ દાસી ાળી છે. પરંતુ સત્ય પુછો તો તમે મહાઅનર્થ કરો છો. મારા સ્ત્રી ભૂત્યા થવા યોગ્ય સર્વથા નથી તે નથીજ. આતો ૧૫ શરી અને મારા સર્વસ્વની સ્વામિની બનવા યોગ્ય છે. શરી ધન્ય છે કે, આ કામિની અનેક હય, ગજ, ધન, દાસી મેવં અન્નપાન તથા મુવર્ણાભુષણથી પરિપૂર્ણ થઈ મારા ૧૬ મુંદર તથા હૃદય મદિરામાં બિરાલ પોતાના અનુપમરૂપ શાવણ રાસીથી તથા દિવ્ય તેજથી દેદિપ્યમાન કરે,

આવાં ન છાજે તેવાં ભાષનાં વચનો સાંભળવાથી ખેજ થઈ, રાણી મુદેબ્બા બોલી કે, અરે ! આશુ બોલે ૧૭ ? મનની અંદર આવો ખ્યાલ પણ કરશો નહીં, તમને

મહાપાતક લાગશે, આતો અન્યની સ્ત્રી છે. પરસ્ત્રીનું મન-
માં ચિંતવન કરવાથી પણ બીજા જન્મમાં મહાન લયંકર
દાણુ દુઃખ ઉત્પન્ન થાય છે. પરસ્ત્રીની સૌંદર્ય જ્વાળામાં
મહાન સમર્થ રાવણ વંશપરિવાર સહિત લક્ષ્મી હુત થઈ
ગયો. દેવાધિપતિ ઈંદ્રને અતિકષ્ટ વેઠવું પડ્યું. તે શું આપ
નથી જાણતા ? તમે તો અતિ વિદ્વાન તથા સમજી શક
આવી અધરિત વાત કરો છો, એ મને અતિ આશ્ચર્ય સાથે ખેદ
ઉત્પન્ન કરે છે. પ્રિયબંધુ ! આપ આવી કદમ્બરત ચેષ્ટા-
ઓને મનમાં રચાવે પણ આપણો નહીં, આપના હ્રુવનમાં,
મારાં લાલી કોઈ પણ પ્રકારે આ દાસીથી ઉતરે તેવાં નથી.
આપ તેના વિદ્યાસનો લગ કરશો નહીં.

કીચક લાવીને વશ થઈ કામાંધ બની ગયો હતો,
તેને દેહનું ભાન નહોતું, ગાંડાની માફક ઉન્મત બની
જઈ, રાણીના ઉપદેશામૃતની ઉલટી અસર થઈ, તુર્તજ
કમ્બરમાંથી ખંજર ખેંચી કહેવા લાગ્યો કે, બહેન ! યદિ
તું મને આ મુંદરી નહીં આપે, અને ઉલટી મારા કા-
ર્યમાં કોઈ પણ સહાયતા ન કરતાં પ્રતિરોધક થઈશ તો હું
હમજાજ આત્મઘાત કરી મારો પ્રાણ તારા ચરણમાં સમ-
ર્પણ કરી દઈશ. આ પ્રમાણે રકચક થતી હતી તેવામાં
કોઈ કાર્યવશાત્ વીરપતિન દ્રૌપદી ત્યાં આવી પહોંચી તેને
જોઈ, દુરાત્મા કીચક પ્રસન્ન થઈ તુષાતુર મૃગ, સરીતા
તરફ દોડે તેમ તેના તરફ દોડ્યો, બિચારી મુદ્દેષ્ણાના બહુ
સમજવવા છતાં પણ પાછો ન હઠ્યો, લાચાર ! આખરે
તેને ઊંઘીને બીજા ખંડમાં ચાલ્યું જવું પડ્યું.

દ્રૌપદી પણ આ મામલાનો ભેદ સમજી ગઇ, અને શેષજી બહાર નીકળી જવા તત્પર થઇ, પરંતુ તેને આડે આવતો જોઇ ત્યાંજ અટકી પડી, હીંતને આધારે ચિત્રવત કહેલી જઇ વિચાર મગ્ન બની ગઇ.

કીચક તેની નજીક જઈ વિનયપૂર્વક કહેવા લાગ્યો કે, કે મુલગે ! તમે કોણ છો ? કોની પત્ની છો ? તથા આ નગરમાં કેમ આવ્યું થયું છે ? તમારું રૂપ લાવણ્ય સમગ્ર પુંદરીઓના રવરૂપને પરાસ્ત કરવા શક્તિમાન છે. આ મુશાલિતમુખ ચંદ્રચી પણ વિશેષ શાન્તિ આપી રહ્યું છે. આ વેશાળ કમલનેત્ર જલકમલને પણ લબ્ધિજન્ય કરે છે. તમારું મૃદુ ભાષણ કોકીલાના કલરવને પણ લજાવે છે. તમારી મંદ મંદ ચાલ મસ્તહસ્તિનીની ચાલને શરમાવે છે. તમારા કંકજાપ, કાળી નાગજીને પણ લજાવે છે. તમારું સર્વાંગ મુધક, રચામ, સુંદર શરીરને જોતાંજ, ઊર્વશી, રંભા, મેનકા કે તિરોત્તમા તમામ ગર્વ ગલીત થઈ જાય છે. હે પ્રિયે ! મેં આજ દિવસ મુધીમાં, તમારા જેવી મનોહારીણી માનુની ક્યાંય પણ જોઈ તેમ સાંભળી પણ નથી. શું, તમે કમલાસિની લક્ષ્મી છો ? કે કામદેવની પ્રિયપતિ રતી છે ? અથવા તો ભુવન-મોહિની કોઇ દેવાંગના છે ?

અહા હા ! તમહારી વદનજ્યોતિ, મારા મન પતંગને ખાકપીં રહી છે. સાક્ષાત ચંદ્રમા સમાન શિતલ મુખારવિંદ મારા વિચોગી મનને શાન્તિને બદલે ઉલટું તમે કરી રહ્યું છે. તેને આલિંગન રૂપી અમૃત સીંચી શાન્ત કરો, મૃગ-

શાયક નયનોથી પણ અધિક સુદર શોભિતાં આપનાં નેત્રોનાં કઠાક્ષ, મારા હૃદયમાં, શલ્ય સમાન ખુંચી રહ્યો છે. તેને આપના જુજ સંપુટમાં લીડી લઈ દુર કરો. ભસ્મમાં ઢંકાયેલ તેજસ્વી અગ્નિ સમાન, આ મલિન વસ્ત્રોમાં ઢંકાયેલ, સુવર્ણ કાન્તિ સમાન શરીરનાં તમામ અવયવો, અધિક પ્રકાશ આપી રહ્યાં છે. શું હું પાગલ તો નથી બની ગયો? અથવા હું કંઈ સ્વપ્ન તો નથી જોઈ રહ્યો? ઓહ! મારા ચિત્તમાં ચંચલતાનો પ્રવેશ થઈ રહ્યો છે, અને મસ્તકમાં પીડા થઈ રહી છે. હૈ પ્રિયે! મારા ઉપર કૃપા કરી અને આ દુષ્ટ કામાગ્નિથી બળતો બચાઓ. હું આપની પાસે પ્રતિજ્ઞાપૂર્વક કહું છું, મારી જેટલી સ્ત્રીઓ છે. તે તમામ ને હું આપની દાસીઓ બનાવીશ. અને હું પણ સદાને માટે આપનો દાસ થઈને રહીશ.

આટલું સાંભળવા છતાં પણ દ્રોપદી ધૈર્યનું અવલંબન કરીને બોલી કે, પ્રિયબંધુ! આપ આણું શું બોલી રહ્યા છો? આપ જેવા ભદ્ર પુરુષોના મુખમાં આવાં વેણ શોભે નહીં, હું સર્વથા આપના ચોગ્ય નથી. કારણ હું નીચ કુળમાં ઉત્પન્ન થયેલી છું. આવી એક નીચ જાતિની પ્રત્યારિકા સાથે આપ સંબંધ કરવા તત્પર થયા છો તેજ અને તો નવાઈ લાગે છે. આપ જાણેજ છો કે, પતિવ્રતા સ્ત્રીઓ, પોતાના સ્વામીને અતિપ્રિય હોય છે. હું પણ પરાધ પતિવ્રતા સ્ત્રી છું, તેથી પણ હું કોઈ પ્રકારે આપને ચોગ્ય ન કહેવાઉં, આપ વિદ્વાન છો, જરા સ્ત્રીઓના ધર્મ સંબંધે વિચાર કરો! આપને પર સ્ત્રી ઉપર

કયારેય પણ હલકી નજર કરવી ઉચિત નથી, અધર્મનો ત્યાગ અને ધર્મનું ગ્રહણ કરવું એજ સત્પુરુષોનું કર્તવ્ય છે. જે પાપાત્માઓ હુલથી પણ પાપાચરણ કરે છે તેઓની અંતે ધણીજ ધુરી દશા થાય છે, એ લક્ષમાં લેવાની ખાસ જરૂર છે, માટે કૃપા કરી જરા વિચાર કરે અને મારે માર્ગ છાડી દો. આટલું કહી દ્રૌપદીજી બંધ થઈ, ત્યાંથી ચાલ્યા જવા માટે ઉત્સુક થઈ રહી.

આ બધું સાંભળ્યા છતાં પણ, દુર્બુદ્ધિ ફરીથી કહેવા લાગ્યો કે, શું ? તમે અને વાતોમાં ફોસલાવવા ઇચ્છો છો ? હું અહીં તમારો ઉપદેશ સાંભળવા આવ્યો નથી. શું તું નથી જાણતી ? કે, સમગ્ર પૃથ્વીમાં મારા સમાન બીજો કોઈ પણ મનુષ્ય વિશેષ પરાક્રમી અને સ્વરૂપવાન છે જ નહીં, વળી એ પણ લક્ષમાં રાખવું કે, વિરાટ પણ મારા બાહુબળને લઈને જ મત્સ્યદેશનું રાજ્ય નિષ્કંટક હોગવે છે, તેમાં સહેજ પણ અસત્ય નથી. આવું છતાં પણ તું મારા જેવા વીર નરની ઇચ્છા નથી કરતી તે મહાન આશ્ચર્ય અને ખેદની વાર્તા છે. છેવટમાં પણ નિશ્ચય પૂર્વક સમજી લેવું કે, જેટલું સુખ તમને મારે ત્યાં મળશે તેના સોમો હિસ્સો કદાચ સ્વપ્નમાં ઇંદ્રને ત્યાં પણ મળવું દુર્લભ થઈ પડશે જ.

આ સાંભળી, દ્રૌપદી તેની મૂર્ખતા પર હસી પડી, પરંતુ તુર્તજ ગંભીર બની જઈ કહેવા લાગી કે-તમેને વધારે શું કહેવું, તમે તમારું પોતાનું ભણું-શુંક પણ

સમજી શકતા નથી. “ હિત અનહિત પશુ પંછીડ જાના. ”
 પશુ-પક્ષીઓ પણ પોતાના હિતાહિતને સમજી શકે છે.
 તમે તેની બરાબરી ને લાયક પણ હજી થયા જણાતા
 નથી. હજી પણ હું તમને કહું છું તે સમજી જાઓ, અને
 વિચાર કરી દુર્વચનોનો પ્રહાર કરો, વિના કારણે શા માટે
 અધકુપમાં ધકેલાઈ જઈ, પોતાનો વિનાશ કરવા તૈયાર
 થયા છો ? જાઓ હવે હું તમારી એક પણ વાત સાંભ-
 ળવા ઇચ્છતી નથી.

આટલું કહી દ્રૌપદી લાગ સાધી ચાલી ગઈ, પારા-
 ધીના ફાંસામાંથી મુગલી જેમ છટકી જાય, અને તે બિચારી
 રો મોંઘાં વકાસી ઉભો થઈ રહે તે મૂળજ દ્રૌપદીના
 ચાલ્યા ગયાથી કીચકની સ્થિતિ પણ કંદોડી થઈ પડી,
 બેઠો રહ્યો “ किं कर्तव्यविमूढवत् ” ખુદ્દિ બની ગઈ, તે
 પોતાના બન્ને ખાલી હાથ ધસતો તેની બહેન સુદેશ્યા
 પાસે ગયો. અને ઉદાસ મુખથી નિઃશ્વાસ નાખી કહેવા
 લાગ્યો કે, સાંભળ બહેન! હું પ્રથમ જ કહી ચુક્યો છું કે,
 જો, તમે મને આ સ્ત્રીના મેળાપ નહીં કરાવો તો હું
 જરૂર પ્રાણ ત્યાગ કરીશ જેનો હત્યા તમારે શિર ચોરશે.

દુષ્ટના, દુષ્ટ ઉદ્દગારોથી તે બિચારી તો વિમાસણમાં પડી
 ગઈ, કોઈ પણ રસ્તો તેને મુજબો નહીં, મનોમન ખેદ કરવા
 લાગી હવે શું કરવું, તે સાધ્વીના પાતિવ્રતનું રક્ષણ કેવે
 પ્રકારે થઈ શકશે ! તેના મનનું શાન્તવન શી રીતે કરે !
 ઈત્યાદિ અનેક પ્રકારના સંકટપ-વિકટપથી મન ઘેરાઈ ગયું,

કોઈ પણ દિશા ન મુજવાથી, અંતે કીચક પ્રત્યે તિરસ્કાર છતાં મનને સંયમમાં રાખી કહ્યું કે, ભાઈ! હું તમારા ક્ષણિક મોહને માટે, એક આશ્રિત સાધ્વી અબળાનું, સતિત્વ હરણરૂપ મહાપાપની સંગિની થવા ત્રેરાઉં એ મહાન અઘટિત કાર્ય છે. છતાં પણ તમે મારા સહોદર હોવાથી, તમને નિરાસ કરી સાહસ કરાવવાનું મારું મન થતું નથી. માટે હવે હું તમને એક ઉપાય બતાવું છઉં તે મુજબ વર્તશો તો તમારું કાર્ય નિર્વિઘ્ને પાર પડશે.

નજીકમાંજ એક પર્વણી આવે છે, તે દિવસે મારે માટે પકવાન કરાવશો. અને મને આમંત્રણ કરશો એટલે ખાસ પદાર્થો લેવા માટે, સૈરન્દ્રીને હું તમારે ત્યાં મોકલીશ, તે વખતે એકાંત મળવાથી, આપ, આપનું મન ધાર્યું કરી શકશો.

સુદેબ્બાની સલાહથી મનમાં પ્રસન્ન થઈ, કીચક તે વખતે ચાલ્યો ગયો. અને પોતાને ઘેર જઈ, રાજ વૈભવને ચોગ્ય ઉત્તમ પ્રકારની પાક સામગ્રીઓ, નિપુણ રસોઈઓ પાસે બનાવી તૈયાર કરવાની વ્યવસ્થા કરવા લાગ્યો. ઈચ્છિત ગોઠવણ થઈ ગઈ ત્યારે, પોતાની બહેનને આમંત્રણ મોકલ્યું. આમંત્રણ મળતાંની સાથેજ રાણીએ દ્રોપદીને પાસે બોલાવી આજ્ઞા કરી કે, સાંભળ સૈરન્દ્રી! મને આજે કીચકનું આમંત્રણ છે, પરંતુ મારાથી ત્યાં જઈ શકાય તેમ નથી. તેમ લોજનની વેળા થઈ છે, અને મને કુધા પણ લાગી છે. માટે તું ત્યાં જઈ મારે માટે થાળ અહીંજ લઈ આવ.

આ સાંભળી દ્રૌપદીએ કહ્યું કે, શ્રીમતી રાણી! આપ જાણો છો કે, કીચક કેવો નિર્લજ્જ અને હડીલો છે. મારે હું તેમને ત્યાં જવાનું પસંદ કરતી નથી. મારે કેમ પણ બીજી દાસીને આજ્ઞા કરે તો ઠીક. મારા સ્વામી ગંધર્વ છે. હું તેમના વિરૂદ્ધ આચરણ કરવા સહેજ પણ ખુશી નથી. વળી આપને યાદ તો હશેજ કે, જે સમયે મેં આપની દાસી થવાનો સ્વિકાર કર્યો હતો તે વખતે આપની પાસે કેવા પ્રકારની પ્રતિજ્ઞા કરાવી હતી. હું આપને સવિનય નિવેદન કરું છું કે, આપ મને તે પાપીને ત્યાં મોકલવાનું બીલકુલ સાહસ કરશો નહીં.

રાણીએ ાધિત થઈ રક્ત નેત્રે કહ્યું કે, બસ ! બસ ! હું તો તનેજ થાળ લેવા મારે તેને ત્યાં મોકલવાની છટ્ટી તું તો એવી ડરે છે કે, જેમ સિંહથી હરિણી ડરે. શું ! તે તારું ભક્ષણ કરી જશે ? શું ! આતે કાંઈ રીત કહેવાય ? આમ બોલી, મુદેબ્જાએ, જોરાવરીયી તેના હાથમાં લેતો જનપાત્ર આપી દીધાં. તે બિચારી રોતી કકળતી પરવશ થઈ, કીચકના ધર તરફ ચાલી નીકળી. રસ્તામાં, મનોમન ધર્મદેવનું ધ્યાન કરી સ્મરણ કરવા લાગી કે, હે પ્રભો ! મેં કદી મારા સ્વામીઓથી અતિરીક્ત અન્ય પુરૂષની સ્વભામાં પણ ચાહના કરી હોય તો, એક મહાપાપિનીની જે દશા થાય, તેથી પણ અધિક ખુરી દશા મારી થશે, પરંતુ મારું વર્તન નિષ્કપટ શુદ્ધ રહી શક્યું હોય તો, મારા પવિત્ર પતિવ્રત ધર્મના પાલનમાં સહાયક થઈ રક્ષા કરજો.

ઐટલામાંજ, અચાનક એક લયંકર મૂર્તિ ખબર નહીં કે, કોણ જાણે ક્યાંથી પ્રગટ થઈ, દ્રૌપદીની વિપત્તીને જોઈ, સતિના રક્ષણાર્થે પાછળ પાછળ ચાલી નીકળી.

પૃથ્વ-પરિચ્છેદ.

દ્રૌપદી સકુચાતી સકુચાતી જ્યારે કીચકને ત્યાં આવી, ત્યારે કીચક તેની રાહ જોઈ દ્વારપર ઉભો હતો. અને દ્રૌપદીને નજીક આવતી જોઈ ત્યારે ધણેજ ખુશી થયો. તેની પાસે જઈ મૃદુ વાણીથી કહેવા લાગ્યો. પધારો ! સૌભાગી સુન્દરી ! પધારો ! હું તમારું સ્વાગત કરવા સેવામાં હાજર છું, તમેએ આજે મારા ઉપર મહાન્ કૃપા કરી છે, આપના કોમલ ચરણારવિંદથી આજે મારું આ જીવન પવિત્ર બન્યું છે, પધારો અને અત્યારથીજ આ સ્થાનને તમારું પોતાનું ઘર સમજો હું પ્રથમીજ જાણતો હતો કે, સૈરન્દ્રી જરૂર મારે ત્યાં આવશે. જેથી મેં તમારા માટે બહુ મૂલ્ય મુશાલિત અનેક પ્રકારનાં વસ્ત્રાણુપણે તમારે માટે બનાવી તૈયાર રખાવ્યાં છે. તેને ધારણ કરો અને તમારા ચંદ્રમુખને વિશેષ શોભાવો.

નિચું મુખ રાખી દ્રૌપદીએ કહ્યું કે, મને સુદેખ્યા રાણીએ કહ્યું છે કે, તેને ધણી ક્ષુધા લાગી છે માટે જલદી કીચકને ત્યાંથી બોજન અને થોડું શિતલ જલ લઈ ઉતાવળે જવું. માટે જે આપવાનું હોય તે મને શિઘ્ર આપો. વિલંબ થવાથી તે મારા ઉપર કોપાયમાન થશે.

કીચક બોલ્યો કે, ભદ્રે ! રાણીનું કાર્ય કરવા માટે બીજી દાસીઓ તૈયાર છે. તે ભોજનાદિક લઈ જશે તમે અંદર આવો. આમ કહી તે દુષ્ટે દ્રૌપદીના હાથ પકડી લીધો.

જે પ્રમાણે નાગણીની ક્ષુ પકડવાથી ક્રોધથી વ્યાકુળ થઈ ક્ષુ છાડાવવાનો પ્રયત્ન કરે છે. તે મુજબ પતિવ્રતા ધર્મપરાયણ વીર-પતિન દ્રૌપદીએ બળપૂર્વક કીચકના હાથને એવો તો સખ્ત ઝટકો માર્યો કે, જેમ વાયુના પ્રચંડ આંચકાથી વૃક્ષ મુળ સહીત જમીન ઉપર તુટી પડે તેમ, કીચક અધોમુખ જમીન ઉપર પડી ગયો તેવામાં એક અદૃશ્ય ધ્વની વાહ ! વાહ ! ખુબ કરી, એ મુજબ સાંભળવામાં આવી. પાપીને પાપનો ઉચિત દંડ દઈ, સ્વરક્ષણ માટે દ્રૌપદી વિરાટના સભા ભુવન તરફ દોડી આવી. તે સમયમાં પાંડવો પણ ત્યાં બેઠા હતા.

કીચક પણ તુર્તજ સ્વસ્થ થઈ તેની પાછળ દોડ્યો અને ભરી સભામાં જઈ, દ્રૌપદીના વાળ પકડી જમીન ઉપર પછાડી નાખી સભા સમક્ષજ તે બિચારી સતિ-સાધ્વી સાવિત્રી સન્માન દ્રૌપદીના વાંસામાં લાત મારી.

પ્રથમ અદૃશ્ય અવાજથી બોલનાર જે ભયંકર મૂર્તિ રૂપ એક મનુષ્ય, કેતુહલ વશ થઈ દ્રૌપદીની પાછળ આવતો હતો અને તમામ બનાવ ઉપર ધ્યાન આપતો હતો, તેણે ક્રોધથી ભયંકર ગર્જના કરી કીચકને કમ્બરમાંથી પકડી અતી વેગપૂર્વક સભામાંથી દુર લઈ જઈ જમીન ઉપર પછાડી ખુબ ગુંદી કરી. રગદોળી નાંખ્યા.

પાંડવો પણ આ તમારો જોધ રહ્યા હતા તેઓએ તુર્તજ ભયંકર આકૃતી લીમને ઓળખી લીધો, તેમના કોધ પૂર્ણ રક્ત નેત્રોને તથા દાંત કચકચાવતા ભયંકર રૂપે કીચકને રગદોડતા કાળ સ્વરૂપને જોઈ, યુધિષ્ઠર મહારાજ ચેતી ગયા કે જરૂર ભેડ ખુલી જશે અને ફરીથી ગુપ્તવાસ વેઠવો પડશે એમ ધારીને, તુર્તજ પોતાના પગનો અંગુઠો હાથની આંગળીઓ વતી ચોળવા લાગી જઈ શમશ્યાથી લીમને સમજાવી દીધા. ધર્મરાજના ઇસારાને સમજી જઈ લીમ હુળાહુળ ઝેરનો ધુંદડો ગળી ગયા, અને કીચકને છોડી દઈ તુર્તજ અદશ્ય થઈ ગયા.

બિચારી દ્રૌપદી પણ પોતાનાં કુળથી રગદોળાયેલ વસ્ત્રોને ખંખેરી અતિ દિન વઢને, તિવ્રદષ્ટિથી સભામાં નજર ફેરવી ને કહેવા લાગી કે, હાય ! હાય ! આ રાજ્યમાં મહા અન્યાય થઈ રહ્યો છે. એક પાપી દુષ્ટ મનુષ્ય ભરી સભામાં એક અનાથ અસહાય અબળાને આ પ્રભાણે લાત મારે છતાં તેને ઉચિત દંડ દેવો તો એક બાબુ રહ્યો, પરંતુ કાંઈ પણ સાંભળ્યા શિવાય બે દરકાર થઈ નિશ્ચિત ચાલ્યો જાય, એવા રાજ્યને ધિક્કાર છે. તેમજ તેના શાસન કત્તનિ પણ ધિક્કાર છે. હાય ! હાય ! આટલા બળવાન પુરુષોથી ભરાયેલી ખીચોખીચ સભામાં એક નિઃસહાય સ્ત્રીનું આવું અપમાન અને મહાન દુર્દશા થતી નજરે નજર એવા છતાં પણ એક શબ્દ સરખો ઉચ્ચારવાની પણ કોઈનામાં શક્તિ નથી. ધણાજ આશ્ચર્યની વાત છે.

આ સાંભળી સ્વયમ્ વિરાટરાજ બોલ્યા કે, હે સ્ત્રી !
અમો કોઈ પણ બાબત નથી કે, તારી અને કીચકની શા કારણે
લડાઈ થઈ છે. જ્યાંસુધી તમામ બાબત બાબતમાં ન આવે
ત્યાંસુધી શી રીતે ફેંસલો થઈ શકે. સલાસદોમાંથી કોઈ
કીચકની નિંદા કરવા લાગ્યો, ત્યારે કોઈ દ્રૌપદીની પ્રશંસા
કરવા લાગી ગયો. દ્રૌપદીનું અપમાન થવાથી ધર્મરાજ
ધણાજ ક્રોધિત બની ગયા અને પરસેવાથી રેબરેબ બની
ગયા, પરંતુ સમય ! વચારી મહા સુરકેલીથી ગુસ્સાને
દબાવી દઈ દ્રૌપદીને કહેવા લાગ્યા, સૈરન્દ્રી ! આ જાગ્યો
એ વિશેષ વખત રોકાવું તમારે માટે થોડું નથી. આ
તમારું કલ્યાણ આ સમયે વ્યર્થ છે. તમારા રક્ષકો વખત
આવ્યે સ્વયમ્ બદલો લઈ લેશે. તમે અત્યારે રાજમહે-
લમાં ચાલ્યાં જાઓ.

આ સાંભળી તમે અગ્નિ સમાન વિકરાળ લાલલાલ
નેત્રો કરી સલા તરફ કદાક્ષ ફેંકી રાજમહેલમાં ચાલી ગઇ.
રાણી સુદેષ્ણા, દ્રૌપદીને આવી હાલતમાં જોઈ, આશ્ચર્ય
સાથે પુછવા લાગી—અરે ! આશુ ? તમને આણું કદ
આપનાર કોણ દુષ્ટ હતો ? યમરાજાએ કયા દુષ્ટને આમ-
ત્રણ કર્યું છે.

દ્રૌપદીએ ધિરજથી તમામ બનાવ સવિસ્તર કહી
સંભળાવ્યા. તે સાંભળી સુદેષ્ણા ઠાવકું મ્હોં રાખી બોલી-
તમે ધણરાશો નહીં હું કીચકને, તેના કર્તવ્યને થોડું
શિક્ષા કરાવીશ. અરે ! મારે આશ્ચર્ય રહેનારી સ્ત્રીઓની

સાથે આવો બુરો વહેવાર ! તેના ઉદ્ધતપણા માટે તેને જરૂર પસ્તાવું પડશે. આમ કહીને ધીરજ આપવા લાગી.

થોડીવાર ચુપ રહી દ્રૌપદી બે પરવાઈથી બોલી કે, આપની તો અત્યંત કૃપા દ્રષ્ટિ છે. ખસઃ આપતો બે ફીકર રહો, મારા અપમાનથી જે ગંધર્વોના તિરસ્કાર થયો છે તેજ સમય આવ્યે, પાપીને તેના પાપનો બદલો આપશે.

સપ્તમ-પરિચ્છેદ.

પતિવ્રત ધર્મ પરાયણ દ્રૌપદી કોઈ સાધારણ સ્ત્રી નથી, એક પ્રખળ રાજપત્નિ છે. ભરી સભામાં, કીચકથી થયેલ અપમાનને તે કેમ સહન કરી શકે ? શું તે ક્યારેય પણ આ ધૂણિત પ્રસંગને ભુલવાની હતી ? કે વેરનો બદલો લીધા શિવાય જ પવ્યાની હતી ?

થોડો સમય વિત્યાબાદ પોતાના નિવાસ સ્થાનમાં આવી સ્નાન કરી વસ્ત્ર બદલી એક બાળુ બેસી, કીચકની મૃત્યુ શોધવાના વિચારમાં તણ્વીન થઈ ગઈ. પાએક ઘડીમાં વિચાર તંદ્રામાંથી જાગત થઈ મનોગત કહેવા લાગી-અરે ! હું અત્યારે એવો કથો ઉપાય કઈ કે, પાપાત્મા દુષ્ટ કીચકનો તેના પાપના દંડ રૂપે વિનાશ કરાવી શકું ? કેની પાસે જઈ ? શું કઈ ? ઇત્યાદિ જલ્પવા લાગી અંતે એક નિશ્ચય ઉપર આવી ગઈ અને સમયની રાહ જોવા લાગી જ્યારે મધ્યરાત્રિનો સમય થયો ત્યારે એકાએક ભામસેન

પાસે જઈ પહોંચી પ્રિયપાતની પાસે ગયા છતાં પણ દૈત્યનું
 દુઃખ ઓછું થયું નહોતું, ત્યાં સ્થિર થઈ વિચારવા લાગી
 કે, જોઈ તો ખરી કે, મારે પરમશત્રુ દુષ્ટ કીચક જીવિત
 છતાં, અને તેમણે ચલાવેલ કુચાલ જાણ્યા છતાં, લીમસેન
 જાંચ છે કે કેમ ? એમ કહેતી લીમના શયનગ્રહમાં ગઇ,
 ત્યાં તો નિષ્કંટક કેસરી સમાન, ગહાખળવાન લીમસેન
 પોતાનો બહાલો સ્વામી, ભરનિદ્રામાં આરામથી સુતો છે,
 સિંહણ જેમ પોતાના સ્વામી સિંહને જગાડે તે મૂજબ દ્રૌપદી
 લીમને જગાડવા લાગી. વિષ્ણુ સમાન મૃદુ-મધુર સ્વરે
 બોલી કે, હું નાથ ! નિંદ્રાને ત્યાગે અને ઉઠો, આપનો
 શત્રુ જીવતો છે છતાં આવી સુખની નિંદ્રા કેમ આવે છે ?
 તમારી આ પ્રકારની નિંદ્રાને તો જરૂર ધિઃકારવી જોઇએ.

લીમસેન ચમકીને ઓકદમ બેઠા થઈ ગયા, ત્યાં સામેજ
 મલીન વદને દ્રૌપદીને ઉભેલી જોઈ, તેને ઉદ્દેશીને બોલ્યા
 કે, તમે આવે વખતે અહીં શા માટે આવ્યાં છો ? તમારું
 સર્વાંગ કૃશ અને પીળું પડી ગયેલું જણાય છે. આટલી
 દુખી શા માટે થઈ રહી છો ! તમામ હકીકત મને જણાવો
 કદાચ કેાંઈ જાગ્રત થઇ આપણને જોઈ જશે તો નહીં ! માટે
 જે કાર્ય હોય તે શીઘ્રતાથી જણાવી તમારે સ્થાને જાઓ,
 હું નિશ્ચય તમારા દુખનો અંત લાવીશ.

દ્રૌપદી રડતાં રડતાં બોલી કે, જે સ્ત્રીના સ્વામી, યુધિ-
 શ્વર સરખા ધર્મભીરૂ હોય, તે ક્યાંથી સુખી હોય ? તમે
 મારા દુખને જાણો છો છતાં અજાણની માફક પુછો છો તે

નવાધ લાગે છે. કૌરવોની સલામાં પાપી દુઃશાસને, અને
 વનવાસમાં દુષ્ટ જયદ્રથે મારૂં અપમાન કર્યું છે, તે દુઃખો
 શું હું જન્મપર્યંત જીવી શકું તેમ છઉં ? તે તમામ મારા
 દૃઢ્યને બાળી ભસ્મ કરી નાખે છે. મારા વિના અન્ય
 કોઈ પણ રાજકન્યા આવાં સંકટો સહન કરીને પણ જીવત
 ધારણ કરી શકે તેમ છે ? હમણાં પણ ચંડાળ કીચકે ભરી
 સલામાં, મારો ચોટલો પકડી જમીન ઉપર પછાડી લાત
 મારી છતાં પણ તમે મારા દુઃખ તરફ ધ્યાન દેતા નથી.
 તો હવે જીવીને મારે શું કરવાનું હતું.

ભીમ કહ્યું—પ્રિયા ! તમારૂં કથન સત્ય છે. તમેને
 અત્યંત કષ્ટ વેઠવું પડ્યું છે. હું પણ માનું છું અમારા
 પરાક્રમને ધિક્કાર છે. હાય : જે વખતે દુષ્ટાત્મા કીચકે
 સલામાં તમારૂં અપમાન કર્યું તેજ વખતે, પાપીનું મસ્તક
 મારા પગથી કચરી નાખવા અથવા આખા મસ્તકરાજને
 ઉલટાવી નાખવા આ ભીમ સમર્થ હતો પરંતુ અપશોષ
 કે યુધિષ્ઠરે મને અટકાવી દીધો. શું કરું ? હું કોઈ પણ
 સમજી શકતો નથી કે, ધર્મરાજ આવાં આવાં અપમાનો
 સહન કરવા છતાં, હેરના ધુટડા ગળી જઈ શાન્ત રહી
 જાય છે. પરંતુ હું તો તે જોઈ બળી રહ્યો છું.

દ્રૌપદી કહે—જેવાં ધૃષ્ટિત કાર્યો મારી પાસે કરાવ-
 વામાં આવે છે, તે આપ નથી બચ્ચતા ? અને તેથી જો
 આપને દુઃખ થતું હોય તો, છુત કર્મ પરાયણ લાઈનું
 કહેવું માનશો નહીં તેણે જીમાર રમી રમીને શું, શું,
 શુભાચ્યું નથી ? જીમારનો શોખીન એવો બીજો કોણ

હશે ? કે જે પોતાના ભાઈઓ તથા સ્ત્રીને પણ દાવમાં મુકી આનંદ માને અથવા એકવાર શિખામણ મળ્યા છતાં પણ ફરીથી, સર્વસ્વનો ત્યાગ કરી વનવાસ વેઠવા મુધીની પ્રતિજ્ઞા લઇને પણ પાછા ન હોય ? અને રમ્યાજ કરે ? પરંતુ જીવારના મદમાં ઉન્મત્ત બના જઇ વિદ્વિગ્નની માફક, યુધિષ્ઠરે અપાર દ્રવ્ય, ભંડાર શુભાવી દીધા. હવે બનેલ બનાવને મનમાંજ સોચતા, પસ્તાતા, મુકની માફક ચુપચાપ બેઠા છે. જે મહાત્મા ધર્મશાળની સેવામાં હજારો બદલે લાખો મનુષ્યો સેવા કરતા, જેની સેવામાં હજારો દાસીઓ સુવર્ણપાત્રમાં વિવિધ પ્રકારનાં ઉત્તમ સ્વાદિષ્ટ ભોજન કરાવવા માટે આતુરતાથી હાજર રહેતી, એવં જે મહારાજાની સભામાં હજારો સભાસદ હાજર રહેતા, આજે તે મહાપુરુષ યુધિષ્ઠર, વિરાટરાજની સેવા કરે છે, જે સત્યવાદી ધર્મશાળ અસંખ્યાદિનજનોને મમતા પૂર્વક દાન દઈ સંતુષ્ટ કરતા, તેનીજ આજે દિનદશા થઇ રહી છે કહો. જોઈએ ? તેમની આવી હુદ્દશા જોઈ કોણ દુખી ન થાય ? આથી વિશેષ બીજી દોઈ દુખદ વાર્તા હોઈ શકે ખરી ? વિચાર તો કરો કે, તમારા જેવા પરાક્રમી પુરૂષો વિદ્યમાન હોવા છતાં પણ દુઃખ ઉપર દુઃખ ભોગવવાથી માફ શરીર કેવું ફરા થઈ ગયું છે, આજ પર્યંત મેં માતા કુંતા શિવાય અન્ય કોઈની સેવા કરી નહોતી, તે આજે મુદ્દેષ્ઠારાણીની સેવા કરતાં કરતાં મારા હાથોમાં ફાણી પડી ગયા છે, કોઈ પણ પ્રકારે મારા ઉપર શણી પ્રસન્ન રહે તે માટે હું તેની પાછળ પાછળ ફર્યા કરું છું. હું મારા ધરમાં કોઈનો ભ્રમ

ન રાખતી પરંતુ આજે દાસી તરીકે રહેવાથી, રાજા વિરા-
ટથી થર થર કંપુ છું; કારણ રાજાને મારા હાથનું ધસેલું
અંદન પરાંદ આવે છે, જેથી કાળજી રાખવી પડે છે કે,
કદાચ સાડું નહીં ધસાય તો રાજા અપ્રસન્ન થશે વિગેરે
ચિંતાગિની માડું શરીર પ્રજ્વળીત રહ્યા કરે છે.

આ પ્રમાણે પોતાનાં સંકટોનું સંદેશમાં વર્ણન કરી,
લીમના સામું જોઈ રોવા લાગી, જેથી લીમનું દૃઢ
ભળમળી ઉઠ્યું દીલગીરી દબાવી શક્યા નહીં, એક ઉજ્જ
અશ્રુખિંદુ નેત્રમાંથી સરી પડ્યું, નિઃશ્વાસ નાખી કહેવા
લાગ્યા કે, હાય ! મને જણાય છે કે, આ તમામ આપ-
તિઓ અમારા પૂર્વ જન્મમાં કરાયેલ પાપનાં ફળ રૂપે
છે, આ વિપદો વેઠવા છતાં પણ આ પાપી પ્રાણુ દેહ પીંજ-
રાને તણને કેમ જતો નથી ?

અતિ પરિશ્રમ વેઠવાથી કંઠાર થઈ ગયેલા દ્રોપદીના
બન્ને હાથોને પકડી ને પોતા તરફ ખેંચી લીધી અને
પોતાના વસ્રથી આંધુ લુંછી કહેવા લાગ્યા કે, હે પ્રિયે !
અસ બહુ થયું, હવે શાન્ત થાઓ ધર્મરાજ અમારે
સર્વેના વસીલ બંધુ છે. તમારો તેઓના પ્રત્યે જે દુર્વાક્યો
કહ્યાં છે, તે કદાચ તેઓ સાંભળી જાય તો તેને ધણીજ
ખેદ થાય, અને તેના દુખી થવાથી અર્જુન-નકુલ-સહદે-
વને પણ વિશેષ દુઃખ થશે. બ્યારે જ સરવે દુઃખ પામે ત્યારે
હું તેમાંથી કેમ બચી શકું ? મને સર્વેથી પ્રથમ અને
વિશેષ કષ્ટ થશે.

દ્રોપદી કહે-હે નાથ ! ક્ષમા કરો. હું તેમનું અપમાન કરવા ઇચ્છતી નથી, પરંતુ લાચાર છું કે, અસહ્ય દારૂણ દુઃખથી માફ દૃઢ્ય વિદીર્ષું થઈ જાય છે, જેથી કાંઈ અનુચિત બોલાઈ જતું હોય તો અબળા ક્ષમાને પાત્ર છે. પરંતુ મારાથી હવે રાણી પાસે રહી શકવાનું અશક્ય થઈ પડ્યું છે, મુદેબ્ધા માફ રૂપ જોઈ શકા કર્યા કરે છે કે કદાચ રાજ મારામાં મુગ્ધ ન થઈ જાય, રાણીનો આવો ભાવ હોવાનું જાણવાથી દુષ્ટ કીચક હિંમેશાં મને સપડાવવાના કાવ શોધ્યા કરે છે. હું જ્યારે તેમનાં આચરણો જોઉં છું, ત્યારે ધણુયે કહું છું કે, દુરાચારી તું તારૂં રક્ષણ કરવા સાવધ થજે, હું પાંચ ગંધર્વોની પ્રિયપતિન છું. તે તને ક્યારેય પણ છવતો છાડશે નહીં.

આ સાંભળી તે અભિમાની કહે છે કે, સૈરન્દ્રી ! મારા બળ સામે ગંધર્વો તો શું. પરંતુ ગંધર્વોના આપનું પણ કાંઈ ચાલી શકે તેમ નથી. મારી ભુજબો જગતમાત્રના યોદ્ધાઓને પરાસ્ત કરવા શક્તિમાન છે, મને મારવા સંસારમાં કોઈ પણ સમર્થ નથી. મેં તેને વારંવાર સમજાવ્યો કે વૃથા ગાલ બળવવો છાડીદે, ગંધર્વો તારાં છાડકાં શુદ્ધાં ચાવી જશે, તું બચતો નથી કે, હું પતિવ્રતા છું, તું માફ કેઈ પણ કરી શકવા સમર્થ નથી મારો એક વાળ શુદ્ધાં પાંકો નહિ કરી શકે.

તે કિંવસે મુદેબ્ધાએ, પોતાના લાઇ સાથે અગાઉથી કરી રાખેલ સલાહ મુજબ, મને તેને ત્યાં બોજન લેવાને અહાને મોકલી, હું જ્યારે ગંધ ત્યારે તે નિચ કીચકે મને

કેટલાક દુષિત શખેદા કહ્યા અને મારો હાથ ઝાલી અંદર ખેંચવા લાગ્યો, જ્યારે મેં હાથનો આંચકો માર્યો ત્યારે તે ઝિંધા પડી ગયા તે તકનો લાભ લઇ હું લાગી છુટી અને દરબારમાં જઇ પહોંચી, ત્યારબાદનો બનેલ બનાવ તમે જાણો છો ? તેની આવી દુષ્ટતા જાણ્યા છતાં પણ કોઈએ તે ચંડાળના કુકર્મનું કૃપા આપ્યું નહીં, જેથી માફ ચિત્ત બહુ બળ્યા કરે છે, જેથી હું વીવશ થઇ અત્યારે તમારે શરણે આવી છું.

હું સારી રીતે સમજી ગઈ છું કે, તે પાપી ફરીથી પણ મને જરૂર હેરાન કરશે, અને એવું બનશે ત્યારે જરૂર હું મારા ડેહનો નાશ કરીશ, જ્યારે હું પ્રાણ ત્યાગ કરીશ ત્યારે પછી આપ પણ કંઈ કરી શકવાના નથી. કારણ આપનું સર્વ પ્રાબલ્ય સ્ત્રી ઉપર અધિકાંશે હારે છે, નહીં તો શાસ્ત્રો પણ કહે છે કે, શત્રુઓનો નાશ કરવો એ ક્ષત્રિઓનો પરમધર્મ છે તે કેમ છુટી જાઓ ? માટે હું આપને વિશેષ આગ્રહ કરું છું કે, જેમ આપ મને પ્રથમથીજ દુઃખ મુક્ત કરતા આવ્યા છો તેમ આ વખતે પણ અવશ્ય તે અધમનો નાશ કરો, જેમ પશ્ચિમ મારવાથી ધડો કુટી જાય તેમ તે દુષ્ટના મસ્તક રૂપ ધરને શિખ ફેડી નાખો.

આટલી વાતો સાંભળી, અજીતવીર સીમસેન કોવર્ધી દાંતોને કચકચાવવા લાગ્યા અને આવેશ પૂર્ણ સ્વરે બોલ્યા. પ્રિયા ! તમે તમારા કલેશને દુર કરો. હું અવશ્ય કુચ્છંદી કીચકને મારીશ ને માફ અને તમાફ હૃદય શાન્ત કરીશ.

ચદિ આવતી કાલે રાત્રિનાજી જો હું તેને તેના આપદા-
દાની ખબર લેવા નહીં મોકલી શકું તો, હું મારું મ્હોં
ક્યારેય પણ ફરીથી તમને ખતાવીશ નહીં. એ મારી દૃઢ
પ્રતિજ્ઞા છે. હવે હું તમને એક ઉપાય ખતાવું, તે પ્રમાણે
તમારે વર્તવું. સાંભળો, જે નારકશાળામાં અર્જુન શ્રદ્ધ-
જલાદિપે રાજકુમારીને, ગાવા-ખબવવાનું શિક્ષણ આપે છે,
તે શાળા રાત્રિના વખતે જ્યારે જનશુબ્ધ હોય, તે વેળાએ
કોઈ પણ નિમીત્તથી તમે કીચકને ત્યાં લઈ જશો. હું તેને
તેના પાપનો ઉચ્ચીત દંડ ત્યાંજ આપી દઈશ, માટે નિશ્ચિંત
અર્થ હવે તમે તમારે સ્થાનકે જાઓ. કારણ રાત્રિ વિશેષ
વ્યતિત થઈ ગઈ છે.

આ સાંભળી દ્રૌપદી મનમાં પ્રસન્ન થઈ પોતાના નિવાસ
સ્થાનમાં ચાલી ગઈ, અને જેમ તેમ કરીને રાત્રિનો આકીનેત્ર
સમય વિતાડ્યો.

અષ્ટમ-પરિચ્છેદ.

પ્રભાતનો સમય થયો. સૂર્યભગવાનને પધારતા જોઈ,
કમલિની પણ પ્રસન્ન થઈ, શિતલ મંદમંદ વાયુની લહેરોમાં
પોતાની મધુર મુગધને મેળવી દઈ, પ્રાણિઓના ચિત્તને
આદહાદ ઉત્પન્ન કરી, મંત્ર મુગ્ધ બનાવવા લાગી. કીચક
પણ પોતાના શયન ગ્રહમાંથી ઉઠ્યો અને પોતાના વ્યથ

મનને પ્રસન્ન કરવાના ધરાદાથી દ્રૌપદીની પાસે ગયા. કહ્યું છે કે, કાલવંદ્ય ગદ્દિ કાદુ ન મારા ” (કાળ કોઇને પણ લાડકી લઈ પ્રહાર કરતો નથી) મનુષ્યોની “ વિનાશ કાળે વિપરીત બુદ્ધિ ” થઇ જાય છે. “ જાકોં પ્રમુદારૂન વુલ્લ દેઈ ॥ તાકો બુદ્ધિપદેલે હરિ લેહી ” (જેને (કર્મફળરૂપે) ધર્મથી પ્રેરણાથી સંકટ સહન કરવાનું હોય છે, તેની બુદ્ધિનો દેવ પ્રથમથીજ નાશ કરે છે) તે મુજબ કીચક ઉપર પણ કાળચક ફરતું હતું, વિનાશકાળ નજીકમાંજ હતો. દેવની ઇચ્છા એવી જ હતી તેને ટાળવા કોણ સમર્થ હતું? હાનિ, લામ, જીવન, મરન, જસ, અપજસ, વિધિ હાથ ॥ દ્રૌપદી પાસેજ બોલ્યો કે, કેમ! તમે જોયું કે નહિ? કે, હું કેવો બલાઘ્ય પુરૂષ છું. વિરાટની સમક્ષ તમને પૃથ્વી ઉપર પછાડી પદ પ્રહાર કર્યો છતાં કોઇથી ચું કે ચાં થઈ શક્યું નહીં. મારા જેવા બળવાન સાથે વિરોધ કરવાથી, તમારી કોઈ પણ રક્ષા કરી શકશે નહીં, મને કોઈ દોષ પાત્ર બનાવે નહીં મારેજ મેં વિરાટને રાજ્યાધિકારી બનાવી રાખ્યો છે, વાસ્તવમાં હુંજ મત્સ્ય દેશનો રાજા છું. મારે હજી પણ મારું કહ્યું માનો. હું ફરીથી પણ તમને કહું છું કે, તમને જેટલું મુખ મારે ત્યાં મળશે, તેનો સોમો હિસ્સો જન્માંતરમાં પણ મળવું ફલિષ્ઠ છે.

દ્રૌપદી કહે—જાઓ! પોતાની વૃથા વિશેષ બકાઈ ન કરો, તમને હું સત્ય સત્ય કહું છું કે, મારા સ્વામી ગંધર્વો અતિ બળવાન છે, છતાં પણ જો તમે મારાથી સ્નેહ બાંધવા ઇચ્છતા હો, તો, જે હું કહું તે મુજબ કરો. પરંતુ,

આ બાબત બીજા કોઇના પણ જાણવામાં આવવી ન જોઇએ, તમારા અંગત રસેહી મિત્રને પણ જણાવવી નહીં. તે કચ્છ હોય તો કહો. ખસ ! દ્રૌપદીનાં આ વચનોથીજ કીચક પરાસ્ત થઈ ગયો. તેના મનથી તો જાણે ઇંદ્રને પણ લાત મારી પોતેજ ત્રિપ્રોક્તીપતિ બની ગયો. દ્રૌપદીને આધીન થઈ ગયો અને બોલ્યો કે, બેશક ! તમે જે કંઈ આજ્ઞા ફરમાવશો તે મૂળખ વરતવા આ દાસ તયાર છું.

દ્રૌપદીએ શિકારને સ્વાધિન થયેલો જોઇ કહ્યું કે—જો તમે મારી વાતનો સ્વિકાર કરતા હો, તો સાંભળો. આજ રાત્રિના તમારે નાટ્યબ્રહ્માં આવવું. ત્યાં રાત્રિના વખતે કોઇ રહેતું નથી, હું નિઃસંદેહ ત્યાં મળીશ. આ શબ્દોથી ભાઇને હથેળીમાં ચંદ્ર આવી ગયો. દુષ્ટે આગળ પાછળનો કંઈ પણ વિચાર ન કરતાં આનંદ સાગરમાં ઉછળવા લાગ્યો અને રાત્રિના મળવાનો ઠેરાવ કરી ત્યાંથી ગયો. જ્યારે બે પહોર જેટલો વખત થઈ ગયો ત્યારે ભોજનાદિકથી પરવારી સમય વ્યતિત કરવા માટે પલંગમાં પડી આજોટવા લાગ્યો. દ્વંદ્વ મંદિરમાં સરન્ધ્રી દેવી વસી રહી હતી, જ્યાં મુધી સાયંકાલનો સમય ન થયો ત્યાં મુધી અનેક પ્રકારની કલ્પના કરતો, મનમાં ને મનમાં હવાઇ મહેલો બાંધતો, ભાવજનના મુખની સીમા ન રહેવાથી ધણોજ ખુશી થતો હતો, પરંતુ કાલ અદૃશ્ય રહી તેની મુર્ખતા ઉપર હસી સમય આવ્યે ઝપટમાં લેવા તત્પર થઈ રહ્યો હતો, તે બિચારાને ક્યાં જ્ઞાન હતું, હોય પણ શાનું ?

સંધ્યા સમય થતાંજ પ્રસન્ન મનથી ઉઠ્યો, મુખ પ્રતાલન કરી શૃંગારાગારમાં ગયો, અને બહુ મુલ્ય સારાં કાસં વસ્ત્રાભુષણો શરીર ઉપર ધારણ કરવા લાગ્યો, તથા કેતમ મુગંધિત પુષ્પોની માળાઓ પહેરી વસ્ત્રોપર ખુશ-રોઢાર અતરનો છંદકાવ કર્યો.

પાપીને આજની રાત્રિ, પોતાને મારે ધણીજ શુભ ઝણાટી હતી, અદ્વૈતાચુષી અભિમાની જીવ ક્યાં જાણે છે, આજની કાળરાત્રિજ પોતામાટે મૃત્યુદાતા છે.

આ તરફ દ્રૌપદી—લીમસેનની પાસે પહોંચી જઈ હેવા લાગી કે, મેં આપની આજ્ઞાનુસાર, ચંડાળને રાત્રિ મા નાટ્યમહુમાં બોલાવ્યો છે, તે એકલોજ ત્યાં આવશે, મારે તમે દરેક રીતે સાવધ થઈ, મુસબ્બિજત બની આવશો, હેજ પણ બાફલ રહી વિલંબ ન કરતાં તુર્તજ હાજર થઈ જશો.

લીમ કહે—બહુ સારું ! હું આજેજ તે દુષ્ટને યમ-દારમાં પહોંચાડી દઈ પૃથિવ ઉપરથી એક પાપીને ઓછા કરીશ. આ પ્રમાણે વાતચીત કરી દ્રૌપદી ત્યાંથી ચાલી ગઈ, અર્ધરાત્રિનો સમય થયા અગાઉ લીમ શરીરને વસ્ત્રથી કાંકી લઈ, નાટકશાળામાં જઈ એક બાળુ લપાઈ કીચક આવવાની રાહ જોવા લાગ્યો. અધિરો કીચક પણ ત્યાં આવી જાયો અને જે સ્થાન પ્રથમથી દ્રૌપદીએ નિયત કર્યું હતું ત્યાં ગયો. આ વખતે તમામ સ્થળે અધિકારવું સામાન્ય આપી ગયું હતું, જેથી કીચક અધારામાં દ્રૌપદીને શોધવા

હાથો વડેજ ફાંફાં મારવા લાગ્યો, અને લીમ એટલે હોતો ત્યાં જઈ પહોંચ્યો, લીમને દ્રોપદી સમજી તેનો હાથ પકડી લીધો. “કામાન્ધ નૈષ પશ્યતે” વિષય વાણીમાં ઉન્મત થઈ જવાથી એટલું પણ સમજી ન શક્યો કે, ક્યાંતો એક સુકુમાર કોમળાંગી લલનાનો કોમળ હાથ, અને ક્યાં એક વજ્રકાય મહારથી ચોદ્ધાનો વજ્રસમ કઠીન હાથ, જ્ઞાન શુન્ય બનેલો કીચક લીમને દ્રોપદી સમજી કહેવા લાગ્યો કે, પ્રિયા ! હું આવી પહોંચ્યો છું, અને તમારે માટે અહીં પણ બહુ કીમતી વસ્ત્રાભુષણો લાવ્યો છું, તેને પરિધાન કરો અને પ્રસન્ન થઈ મારા આનંદમાં વૃદ્ધિ કરો.

લીમસેન એકદમ ઉભા થઈ ગયા અને ખડખડાટ હસી પડ્યા. હસ્તાં હસ્તાંજ બોલ્યા કે, હા ! મારા પાપી પ્રિતમ ! તમારું આદર્શતિથ્ય કરવા આ હસ્ત તૈયાર છે. અરે ! પાપીષ્ઠ ! સૈરન્દ્રી તારા યોગ્ય નથી, તે તો તારા જેવા પાપાત્મઓના મૃત્યુથીજ પ્રસન્ન થાય, અન્ય ઉપાયથી નહીંજ. આમ બોલી અતુલિત બળશાળી લીમસેને દુષ્ટ કીચકનો હાથ પકડી લીધો, અને બન્નેમાં મઠ્ઠીચુક થવા લાગ્યું, થોડીવાર આમતેમ ફેરવી લીમ કીચકના હાથ છોડી ફાં વાળ પકડી લીધા, જેથી વ્યાકુળ થઈ કીચકે લીમના બન્ને પગ પકડી ઉઠાવવાનો પ્રયત્ન કર્યો પરંતુ નિષ્ફળ, લીમ અગાઉથીજ સાવધ હતા જેથી તે કીચકના શરીરને બાળી પડ્યા. બન્નેનું પરસ્પર લયંકર ચુક થવા લાગ્યું. બન્ને મહા બળવાન હતા, થોડી વાર થઈ ત્યાંતો કીચકે

મત્ત હુસ્તીને બીજો જોરાવર હાથી પકડે તેમ ભીમને પકડી
 ખુબ ધુમાડ્યો, અને ભીમે પણ કીચકને બળપૂર્વક અદ્ધર
 ઉઠાડ્યો પરંતુ દાવ સીધો ન આડ્યો અને પોતાનો પગ
 સરી પડ્યો, તે તકનો લાલ લઈ કીચકે ભીમને ઉઠાવી
 દુર ફેંકી દીધો, ભીમ પડતાંજ સાવધ થઈ ગયા અને શરી-
 રને સંભાળી લઈ ઉભા થઈ ગયા અને ઝડપથી કીચકના
 બન્ને પગ પકડી લીધા, જેમ શિયાળને સિંહ ફેરવે તેમ
 કીચકને ભીમ ફેરવવા લાગ્યો, કીચકના સાંધે સાંધા હચમચી
 ગયા અને બીલકુલ શિથીલ થઈ ગયો ત્યારે ભીમે નિચે
 મુકી દીધો, પરંતુ ક્ષણભરનો સમય મળતાંજ કીચક પુનઃ
 તૈયાર થઈ ગયો અને જમીન ઉપર બેઠાં બેઠાં તમામ
 સામર્થ્ય એકત્ર કરી, ભીમના પગમાં એક લાત મારી, ભીમ
 અગાઉથી સાવચેત ન હોત તો જમીન ઉપર ઢળી પડત,
 પરંતુ અત્યારે મામલો જુદા પ્રકારનો હતો અને ભીમ તો
 મામલા માટે તૈયાર થઈનેજ આવેલ હતા, એટલે સાવધા
 નજ હોય, પડતાં પડતાં સચેત થઈ, લાઘવતાપૂર્વક કીચકને
 મહુના મધ્ય ભાગમાં ધસડી ગયા. હવેજ કંટાકટીનો ખરો
 પ્રસંગ હતો, બન્ને જીવ ઉપર આવી લડવા લાગ્યા, ભીમે
 ખડ્ગ રૂપ પ્રકારનું, દાવ સાધી કીચકને એવો એક ધક્કો
 માર્યો કે, કીચક તુર્તજ જમીન ઉપર પડકાઈ પડ્યો, તુર્તજ
 ભીમે જોરથી એક લાત મારી. ઉપર ચઢી બેઠા અને તેના
 જ માથાના મંદીલથી જકડી બાંધ્યો. અને ચોરલી ઝાલી
 ધસડવાનું શરૂ કર્યું, ચારે બાજુ ધુમાડે અને દીવાલો સાથે
 પછાડે અને ફરીથી ધસીટે આમ વારંવાર થવાથી, કીચક

તદન અશક્ત બની ગયો અને બરાડા પાડી મદદ માટે પોકારવા લાગ્યો. ભીમ ચેત્યા અને જલ્પ્યું કે પહેરગીરે આવી જશે અગર આલ્લુઆલ્લુનાં માણસો જાગી જશે તો રંગ ઉપર આવેલો મામલો બગડી જશે. જેથી ચોટલી મુકી દધ, એકદમ ગળું દબાવી દીધું અને થાસ રૂંધી-ચુંગળાવી દધ, નરકખાણમાં ધકેલી દીધો-મારી નાખ્યો.

કીચક તો ચમશરણ પામી ગયો, પરંતુ હજી ભીમનો ક્રોધ શાન્ત થયો નહોતો, તેમણે કીચકના મૃત શરીરને કેટલોક વખત મુઠી જમીનમાં રગદોળી, તેના હાથ-પગ મસ્તક ઈત્યાદિ અવયવોને શરીરમાં ઘુસાડી દધ અસ્તવ્યસ્ત કરી નાખ્યું. જેથી તે મનુષ્ય પ્રાણીના શરીર તરીકે ઓળખાવાનું પણ મુશ્કેલ થઇ પડ્યું.

દ્રૌપદી બાલુના ખંડમાં બેસી પરિજ્ઞામની રાહ જોઇ રહી હતી તેને ભીમે બોલાવી એક કપડું સળગાવી પ્રકાશ કર્યો, અને શબને લાતથી ધકેલી દ્રૌપદીના મુખ પાસે લાવી બોલ્યો કે.

જેથું કે ! આ કામાંધની કેવી દશા થઈ તે, જે કોઈ પણ તમારી અવજ્ઞા કરશે, તેની આવીજ દશા થવાની છે. તે બરાબર સમજી લેશે અને નિશ્ચિત રહેશે. એ પ્રમાણે દ્રૌપદીને શાન્ત કરી ભીમ ત્યાંથી પલાયન થઇ ગયો.

ભીમના ગયા બાદ, દ્રૌપદી શોર-બકોર કરવા લાગી, જેથી આસપાસથી પહેરગીરે આવી એકત્ર થવા લાગ્યા મનુષ્યોની જ્યારે અધિકભીડ જામી ત્યારે દ્રૌપદીએ કહ્યું

કે, હે નાગરિકો ! જુઓ ! જે માણસે માફ અપમાન કર્યું હતું, તેની મારા બળવાન ગંધર્વ પતિએ આ દશા કરી છે. આ સાંભળી માણસો ઢોડી જઇ પત્નીઓ લઇ આવ્યા અને લોહીમાં તરબોળ થયેલ, કીચકના અસ્તવ્યસ્ત શબને જોઈ આશ્ચર્ય પામ્યા તેઓને નિશ્ચય થઇ ગયો કે, આ કાર્ય મનુષ્યકૃત તો નથીજ, ચોક્કસ ગંધર્વો-એજ એને માર્યો જણાય છે.

આસ્તે આસ્તે કીચકના બાંધવો પણ આવી પહોંચ્યા. અને કીચકને મરેલો જોઇ કંઈપાંત કરવા લાગ્યા. હા દેવ ! હા દેવ ! આશો ગજબ ! અરે બહાલા બંધુ ! તારી આ સ્થિતી અમારાથી જોઇ શકાતી નથી. જે યોદ્ધાના પદ પ્રહારથી પૃથ્વિક પત્ની, જેના બાહુબળથી, સમસ્ત ભુમંડળના યોદ્ધાઓ ડરતા, અરેરે ! જે મત્સ્યદેશનો, તાજવિનાનો પણ ખરો અધિપતિ હતો. જેની કૃપા મેળવવા મોટા મોટા મહારથીઓ પણ સદૈવ મસ્તક નમાવી હાજર રહેતા. તે આજ અનાથ અસહાયની માફક ભુમી ઉપર રજળે છે કાળની વિચિત્રતાને કોણ જાણી શકે છે ? હે ભાઈ ! ઉઠે, જાગત થઇ અમોને બતાવો કે, તમારો ઘાત કરનાર કોણ હતો. અમો આપના લઘુ બંધુઓ, તે પાપીને-સ્વર્ગ કે પાતાળમાં જ્યાં હશે ત્યાંથી શોધી લાવી તેના સહસ્ર હુકડા કરી તેના રૂધીરથી આપણા પૂર્વજોને આદ્યાંજલી તૃપ્ત કરશું. અરેરે ! બહેન મુદેબ્જાએ કાળરાત્રિરૂપ સૈરમ્મીને ધરમાં રાખી તે બહુજ અનુચિત કર્યું છે. પોતે પોતાના

પિતૃકુળ ધાતક-કાળરૂપ ઝેરીનાગને આશ્રયરૂપ દુધ પાઈમત બનાવ્યો કે જેણે પોતાના આશ્રયદાતાને હંસ દઈ સત્યાનાશ વાળ્યું છે. હાય ! પ્રભુ ! પ્રભુ ! એમ કહી છાતી અને માથું કુટવા લાગ્યા. બીજા બાળુ કીચકની અત્યેષી ક્રિયાની તૈયારી થવા લાગી તે વખતે દ્રૌપદીને સંતોષ પૂર્ણ મુદ્રાથી પાસે ઉભેલી બેઠ કીચકનો એક ભાઈ કહેવા લાગ્યો કે, ભાઈઓ ! જે સૈરન્દ્રીને પ્રતાપે અમારા બહાલા ભાઈની આ દશા થઈ છે, તે કૃત્યાને અવશ્ય મારી નાખી કીચકની સાથે જ સ્વર્ગમાં મોકલવી બેઠાએ. ત્યારે બીજા બેાલ્યો કે, હા-મજાજ તેને મારવાની જરૂર નથી પરંતુ કીચકની ચિત્તા-માંજ તેને જીવતી બાળી દઈ ભસ્મ કરી દેવી બેઠાએ તેમ કરવાથી અવશ્ય કીચકને પરલોકમાં શાન્તિ મળશે.

આ વખતે વિરાટ નરેશ પણ ત્યાં આવી પહોંચ્યા હતા. તેણે આ મહાભયંકર અધરિત અનાચાર થતો જોયો. પરંતુ તે પાપ પૂર્ણ કાર્યને અટકાવવાનું સાહસ કરવાની હિંમત ચલાવી શક્યા નહીં. પરંતુ સ્ત્રીહત્યા કરનાર, અગર પોતાની દ્રષ્ટી સન્મુખ થતી હોય તેને અટકાવવાનો પ્રયત્ન ન કરનાર અધોર પાતકી થાય છે. એમ વિચારી ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. અને કીચકના ભાઈઓ દ્રૌપદીને બાંધી કીચકના શબ ઉપર ચુકી સ્મશાન તરફ ચાલ્યા. દ્રૌપદીએ બહુયું કે હવે પ્રાણ અથવા મુશ્કેલ છે જેથી કલ્યાંત કરી રેવા લાગી અને જુમ પાડી બોલી કે હાય ! મને કીચકના ભાઈઓ મારવા માટે સ્મશાનમાં લઈ જાય છે. હું મારા પ્યારા બળવાન ગંધર્વ સ્વામી ! મારી રક્ષા કરો.

દ્રૌપદીયું રૂદન સાંભળી ભીમ તુરત તૈયાર થઈ ગયા. ઝડ વિચિત્ર વેશથી દરવાજાનો રસ્તો છોડી દઈ, દરબાર ગઠની દીવાલ કૂદાવી. રમશાનની નજીકના મેદાનમાં રસ્તો રોકી ઉભા રહ્યા. વિકટ વેષધારી ભીમ એક વૃક્ષને ઉખાડી લઈ ચમરાજ સમાન ક્રોધિત થઈ કીચકના ભાઈઓ ઉપર કુદી પડ્યા અને સંહાર કરવા લાગ્યા. ભીમની અદ્ભુત શક્તિ જોઈ. લોકો સમજ્યા કે, આ ગંધર્વ છે, જેથી દ્રૌપદી શુદ્ધાં રાખને તણ દઈ નગર તરફ નાસવા લાગ્યા, પરંતુ ક્રતાંત સમ કોપેલ ભીમસેને ઝાડથી એવો ઝપાટો ચલાવ્યો કે, નાસ્તા લોકોને ધુળ ચાટતા કરી દીધા અને વિક્રાળ નેત્રે દ્રૌપદીનાં બંધન છોડી નાખ્યાં અને કહ્યું કે, જે કોઈ પણ વિના અપરાધે તમોને કષ્ટ આપશે તેના આ હાલ થશે. હવે કોઈ વાતનો ભય નથી માટે શહેરમાં ચાલ્યાં જાઓ એમ કહી ત્યાંથી ગઠની ભીંત કૂદાવી અદરશ થઈ ગયા.

ઉપ-સંહાર.

જે લોકો કીચકનો અત્યેષ્ટી સંસ્કાર કરવા ગયા હતા, તેઓએ કીચકના ભાઈઓને મૃત્યુવશ થયેલા જોઈ, ધરાત નરેશ પાસે જઈ તમામ હકીકત નિવેદન કરી. રાજા આ સમાચાર સાંભળી અને ગંધર્વોના ઉપદ્રવ સાંભળી મેદ પામ્યા, ત્યારબાદ કીચક અને તેના ભાઈઓની હતુન ક્રિયા કરવાની બ્યવસ્થા કરી, રાણી પાસે જઈ કહેવા લાગ્યા કે,

પ્રિયા : ભાવી મિથ્યા થતું નથી એટલે હવે જે બનાવ બની ગયો તેનો શોચ કરવો વૃથા છે, તેથી કાંઈપણ લાભ થવાની આશા નથી. વિક્લાનો કહે છે કે, “ ગતં ન શોચામી ” પરંતુ હવે ભવિષ્યનો વિચાર કરવાની જરૂર છે જેથી જ-જ્ઞાવું છઉં કે, સૈરન્દ્રી બહુ સૌન્દર્યવતી છે, અને તેમના રક્ષક ગાંધર્વો મહા પરાક્રમી છે. જેથી મને મારા રાજ્યનો પણ ભય રહે છે કે કદાચ આફતમાં આવી ન પડે, જેથી મારી ઈચ્છા છે કે, તેને ઘરમાં ન રાખતાં રાજ આપી કંઈ વિદાય કરો. તે મુજબ રાણીને સમજાવીને રાજ આલ્યા ગયા. વાસ્તવિક તો ભીમસેનનું પરાક્રમ જોઈ તમામ પ્રજા હંગ થઈ ગઈ હતી, જેથી દ્રૌપદી જ્યારે સ્મશાનમાંથી પાછી શહેરમાં આવી રસ્તે ચાલી જતી હતી, ત્યારે તેના સામે જોવાની પણ કોઈની હિમત ન ચાલતી કદાચ દ્રૌપદી કોઈના સામું જુએ તો તે ભયને લીધે નિચું જોઈ ત્યાંથી ચુપચાપ પલાયન થઈ જતા.

આ પ્રમાણે દ્રૌપદી રાજસુવનમાં પહોંચી. નાટ્યશાળા પાસેથી નીકળી તે સમયે રાજકન્યા અને રાજકુટુંબની અન્યબાળાઓ બ્રહ્મજલા (અર્જુન) પાસે નૃત્ય શિખવા આવી એકત્ર થઈ હતી જેઓએ નિરપરાધિની સૈરન્દ્રીને સ્મશાનમાંથી કુશળતાપૂર્વક પાછી આવતી જોઈ, હર્ષભેર તેને વીંટી વળી. અર્જુન પણ અજાણ બની પાસે આવી ઉભા, બાળાઓએ દ્રૌપદીને ધન્યવાદ આપ્યો અને કહ્યું કે વાહ ! વાહ ! ધણુંજ સાડું થયું કે, તમે માર સંકટમાંથી

મચી જઈ પાછાં આબ્યાં, સાંભળ્યું' છે કે, તમારા ઉપર
ખત્યાયાર કરનાર તમામ માર્યા ગયા છે. સતિઓની સાથે,
શ્રીહરિને સદાય રહેવું પડે છે. જો પ્રભુ 'પતિવ્રતાતું' રક્ષણ
ન કરે તો પૃથ્વિનો પ્રલય થઈ જાય. સાક્ષાત્ વિષ્ણુને પણ
પ્રતિ-વૃંદાના શાપથી પથ્થર (શાલિગ્રામ) બનવું પડ્યું.
ભુઓને જનકતનયા-જનકીની કોપ જ્વાળામાં રાવણ
ફળને ભસ્મ થવામાં કેટલી વાર લાગી? બહેનો આ સ્ત્રી
જન્મમાં પાતિવ્રત ધર્મથી અધિક કોઈપણ ધર્મ નથી. ધન્ય
કે! બહેન સતિ સાધ્વી સૈરન્દ્રીમાને. તમારી ચરણરજથી
પણ આ મત્સ્યદેશ પાવન થયો છે. તમારા આ દ્રષ્ટાંતથી
બનેક સ્ત્રીઓને ઉપદેશ મળશે. આ પ્રમાણે વાતચીત થતાં
રાપદીએ પણ કેટલીક વાતચીત કરી તમામની ભલી
જાગણી માટે ઉપકાર માન્યો, ત્યારબાદ અર્જુનને ઉદ્દેશીને
તહું કે, ધન્ય છે! અહનલા તમોને કે આ સરળ દ્વંદ્વા-
મોળી-ભલી બાળાઓ સાથે આનંદમાં રહો છો. મને જે
જે વેઠવાં પડે છે, તેથી ઈશ્વરે તમોને વચીત રાખ્યાં છે.
તમા બહુ સારી રીતે રહી શકો છો તેથીજ તમા મને દુઃખી
જેવા છતાં પણ હસી હસીને વાત કરો છો.

અર્જુન કહે-સૈરન્દ્રી! શું કહું? આ અહનલા દ્વંદ્વ
ધન્ય નથી. તે પણ તમારા દુખથી દુખી છે. તે ભુલવાનું
થી. તમા મને કેવળ પશુ તુલ્ય ન સમજો, સાત્ય એ છે કે,
તાર્કિકના મનની વાત જાણી શકતું નથી. મારેજ તમા
મારા અંતરના દુઃખને સમજી શકતાં નથી.

આ પ્રમાણે વાતચીત કરી દ્રૌપદી રાણીવાસમાં ગઇ, તેને જોતાંજ રાણી મુદ્દણાએ રાજાની આજ્ઞાનુસાર કહ્યું કે સૈરન્દ્રી ! ગંધર્વોના અત્યાચારથી તમામ પ્રજા લય પામી ગઈ છે. તેમ ખુદ મહારાજાનું ચિત્ત પણ વ્યથ બન્યું છે. માટે તમારી ઈચ્છા હોય ત્યાં, અને જ્યાં તમે સમાઈ શકો તેમ હોય ત્યાં ખુશીથી જાઓ. અહીં તમારું રહેવું અમારે માટે સાડું નથી. સૈરન્દ્રી દુઃખ ન લગાડશો, મારે ઉપાય નથી, રાજાની પણ એજ ઈચ્છા છે. દ્રૌપદી કહે-ઠીક છે. ગંધર્વો તો, વિના કારણ અત્યાચાર કરે છે. બાકી અન્ય મનુષ્યો તો મારી સાથે સારો વર્તાવ કરતાં હશે ? ખેર ! જેમ હો તેમ, પરંતુ મહારાજાએ મારા ઉપર થોડા દિવસ ક્ષમા કરી કૃપા કરવી જોઈએ. કુંક સમયમાંજ મારા ગંધર્વ પતિ સ્વયં આવી મને આંહીથી લઈ જશે. સાથે સાથેએ પણ યાદ રાખશો કે એ ગંધર્વો આપના રાજાથી પ્રસન્ન થશે તો, આ રાજ્યનું ધણુંજ શ્રેય થશે તેમાં સંદેહ નથી. ત્યાર બાદ કેટલોક વિચાર કરી દ્રૌપદીને ત્યાં રહેવા માટે રાણીએ રજા આપી. સન્માનપૂર્વક રાખી. આ પ્રમાણે દ્રૌપદી સહ વર્તમાન પાંડવો રાજા વિરાટને ત્યાં મુદત પુરી થતાં મુઘી મુખેથી રહ્યા.

ધન્ય ! પતિવ્રતા ધર્મ પરાયણ સતિ દ્રૌપદી તમારો પ્રભાવ-તમારી માફક આર્યકુલલલના સતિ-સાધવી દેવીઓ કરોડો વિપત્તિઓમાં આવી પડવા છતાં પણ સ્વધર્મના ત્યાગ કરતી નથી. સતિ સત્તારીઓ સાથે યદિ કોઈ નિય

પુરૂષ કૃતિસત વ્યવહાર કરવા તૈયાર થાય છે, તો તેને તેના પાપનું કૃણ પવિત્ર ન્યાયકારી કાર્ણિક પ્રભુ તુર્તજ અવશ્ય આપે છે. શુ' ! અમારી આર્થ બહેનો, તથા યુવાન પુરૂષો આ લઘુ-લેખથી રહેજ પણ ઉપદેશ ગ્રહણ કરશે ?

આ દાખલા ઉપરથી વાંચક સમજી શક્યા હશે કે, ધર્મનિષ્ઠ પુરૂષો વિપત્તી આવતાં છતાં પણ કર્તવ્ય પથથી વિચલિત ન થતાં સત્યતા ઉપર દ્રઢ રહે છે, અને તેથી અંતમાં આનંદ ભોગવે છે, તથા દુષ્ટ-પાથી અને કૃતઘ્ની માણસો અનેક પ્રકારનાં કૃકર્મ દ્વારા પોતાનું કાર્ય સાધવા ચાહે છે, પરંતુ અંતમાં તેની કેવી દ્વંદ્વિશા થાય છે, અને જી'ડે હાલે મરે છે ?

પ્રિય વાંચક ! ભાઈઓ અને બહેનો, આમાંથી તમારી યુદ્ધિ અનુસાર યોધ ગ્રહણ કરી વર્તન કરવા તત્પર થશો તો આ લેખક પોતાનો અમ સાર્થક થયો માની આભારી થશે. અંતે યુદ્ધિચેરક પરમાત્મા સવે ને સદ્ધુદ્ધિ આપી સન્માર્ગે પ્રવર્તાવો. — અસ્તુ.

સત્યમેવ જયતિ સદા, જય માનો જહ્નુ ધર્મ;

અવશ્ય પ્રાણી ભોગવે, કિંધેલાં જે કર્મ.

ગુ. ડાગરેટી તા. ૨૫-૧૦-૨૨ બુધવાર.

લી. ભવદીપ.

નરસિંગદાસ ભાણુજીભાઈ.

અમીલા.

“ તીર્થયાત્રાનો હેવાલ. ”

(ખાસ પુષ્ટિમાર્ગીય વૈષ્ણવોને માટે.)

સમસ્ત આર્યાવર્ત (ભારતવર્ષ-હિન્દુસ્તાન) માં આવેલાં વૈષ્ણવ સમ્પ્રદાયનાં સઘળાં તીર્થયાત્રાનાં સ્થળોનું વર્ણન, ત્યાં ઉતરવાનું સાધન, રેલ્વે સ્ટેશન, સ્ટીમર, પગ રસ્તાની માહિતી, ત્યાં યાત્રાનાં સ્થળો, મંદિરો કેટલાં છે. ક્યાં ક્યાં છે તેની હકીકત, શાસ્ત્રો-પુરાણોમાં આવેલું તેનું માહાત્મ્ય, પ્રાચીન ઐતિહાસિક ને પૌરાણિક હકીકત, હાલની બાબતો જેવી માહિતી. તીર્થોનાં ચમત્કારિક વૃતાન્ત, ત્યાં મંદિરોમાં બિરાજતા શ્રીહંકારજી ક્યાંથી પ્રાપ્ત થયા, કોણે સેવ્યા, કોણે સેવા કરેલી, કોને માથે બિરાજે છે, ત્યાં શ્રીમહાપ્રજ્જી, શ્રીગુરુસાંધજી આદિની બેઠકો છે તેની સમ્પૂર્ણ માહિતી, યાત્રાળુઓને માટે પ્રત્યેક સ્થળમાં કેટલી સગવડ છે, પડતી અગવડ માટે શું ઉપાય શોધવા, ત્યાં ગયા પછી યાત્રાળુઓનું કર્તવ્ય, ચોખ્ખા-ગોર-આહણો સાથે કેવી રીતે વર્તવું ખાસ કરીને વૈષ્ણવ બન્ધુઓને શ્રીનાથજી અને વ્રજચોરાશી કોશની પરિક્રમા કરવાનો હેતુ.

વ્રજયાત્રા, ૮૪ કોશની પરિક્રમાનાં સઘળાં નાનાં મોટાં તીર્થો, સ્થળો-કુંડો વગેરેની હિપત્તિ-માહાત્મ્ય, ભાવના વગેરે સમ્પૂર્ણ માહિતી અંગ્રેજી ત્રણ વખત વ્રજ પરિક્રમા કરી શોધન કરી હાથલ કરી છે. આ પુસ્તકમાં નીચે મુજબ પ્રકરણો રાખવામાં આવ્યાં છે.

મંડલાચરણમાં-બોધદાયક ભક્તિની વૃદ્ધિ-પ્રીતી હિપત્તિ થાય તેવા શ્રીમદ્ભાગવત, ગીતા, પુરાણોમાંના શ્લોકો તેની ટીકા સાથે આપ્યા છે.

પ્ર. ૧ ભારતવર્ષની રૂપરેખા, પ્ર. ૨ યાત્રાનો ઉદ્દેશ ને તેના હેતુ, પ્ર. ૩ યાત્રાળુઓને ખાસ ઉપયોગી સુચના, પ્ર. ૪ શ્રીમદ્

વક્ષમાઝાર્થજનું દૂંઠ જીવન જતાનત, પ્ર. ૫ મુંબઈથી આણંદ અને
 વડોદરાથી ગોધરા સુધી, પ્ર. ૬ આણંદથી અમદાવાદ, દપદવંજ,
 પ્ર., અમદાવાદથી વિરમગામ, પ્રાંતીજ, શ્રીકોટમકંજ, શ્રીસ્વામળાજી,
 ઘાળકા. પ્ર. ૮ આણંદથી માવલી-ડાકોર, અલીણા, ગોધરા, ઓતોડ,
 માવલી. પ્ર. ૯ શ્રીનાથદારા, કાંકરોલી, ઉદેપુર, શ્રીએકલીંગજી, (મેવાડ)
 પ્ર. ૧૦ અમદાવાદથી અજમેર (કડી, વિસનગર, ખેરાળ, સિદ્ધપુર,
 આણુ) પ્ર. ૧૧ માવલીથી મયુરાં (પુષ્કરરાજ, ઠીસનગઢમાં શ્રીમહા-
 પ્રભુજીના પ્રાચીન ચિત્રજી બિરાજે છે તેનો ઇતિહાસ) પ્ર. ૧૨
 કાઠીયાવાડ અને કચ્છ. પ્ર. ૧૩ ઉજ્જન, યુદી, કોટા, જોધપુર,
 બિકાનેર, જોસલમેર, સિંધ, પંજાબ ને હરદાર. પ્ર. ૧૪ મયુરાં-વજ-
 રિકમા-વજપ્રભુમીનો ભાવ, શ્રીહરિરાયજી વિરચિત ગ્રહિમુલ્લત્વ
 નિરૂપણગ્રન્થ ટીકા સાથે “ગ્રહિમુલ્લત્વનિવૃત્તિઃ ટીકા સાથે,
 વજપ્રભુનાં મહાત્મ્ય, ૮૪ કોશ પરિક્રમાનાં ધાત્રોઃ ગિરિરાજ,
 કામવન, બરસાના, નંદગામ, વૃન્દાવન, શ્રીદાઉજી, શ્રીગોકુલ વગેરે દોઢ
 મહીનાની પરિક્રમા કરવામાં આવતાં વખત સ્થળોની સંપૂર્ણ માહિતી.
 પ્ર. ૧૫ ઉત્તર હિન્દુસ્તાનની યાત્રા. પ્ર. ૧૬ મયુરાંથી કાશી, અગ્રેષ્ઠા
 અને કલકત્તા. પ્ર. ૧૭ મુંબઈથી નાસિક, ત્રંબક, શ્રીચંપારણ ચક્ર
 શ્રીજગન્નાથપુરી. પ્ર. ૧૮ શ્રીજગન્નાથજીથી રામેશ્વર. પ્ર. ૧૯ રામેશ્વરથી
 મુંબાઈ. તામ્રપર્ણી, તોતાદ્રિ, પદ્મનાભ, જનાર્દન, મહાયાચલ, શ્રીરંગજી,
 પંપાસરોવર, વિદ્યાનગર, કૃષ્ણાનદી, પંદરપુર, શ્રી વિઠ્ઠલનાથજી, પ્રુના,
 મુંબાઈ. પ્ર. ૨૦ ઉપસંહારમાં યાત્રાનાં સ્થળોએ જવાને માટે રેલ્વે
 સ્ટેશનનો રસ્તો જાંકજન વગેરેની સમ્પૂર્ણ માહિતી વાંચો.

કોમત રૂ. ૩-૦-૦ ત્રણ રૂપીઆ.

શ્રીમદ્ગોસ્વામી મહાનુભાવી શ્રીહરિરાયજી વિરચિત ॥ બહે શિક્ષાપત્ર ॥

આ ગ્રન્થ મુળ પ્રયોગ સાથે શુદ્ધાર્થ તથા વિસ્તૃત વિવેચનપૂર્વક શુદ્ધ ને સરળ શુભરાતી ભાષામાં તેમજ શ્રીમદ્ ભાગવત, ગીતા, શ્રુતિ સ્મૃતિ, ષોડશ ગ્રન્થો, વિગ્રમી, ગીતગોવિન્દ અને અન્ય પુરાણોના પ્ર-
માણો, દષ્ટાન્તો સિદ્ધાન્તો સાથે ટીકા કરી બક્તિમાર્ગનું સમર્થ પ્રતિપાદન કરી બતાવ્યું છે.

આવા પ્રકારની ટીકા શિક્ષાપત્ર ઉપર શુભરાતી ભાષામાં
અત્યાર સુધીમાં થયું નથી એવું ઉત્તમ પુસ્તક છે.

આ ગ્રન્થ રચી મહાનુભાવી શ્રીહરિરાયજીએ વૈષ્ણવોને ઉત્તમ પ્રકારનો બોધ, ભક્તિનું સ્વરૂપ, સેવાની ભાવના, શ્રીપૂર્ણપુરૂષોત્તમપ્રભુના સ્વરૂપનું ગાન-ભાવના, સેવા કેમ કરવી સેવાના પ્રકાર, વિવેક, ધૈર્ય, આત્મ, અનન્યતાની ભાવના (અન્યાઅયથી અચવાના ઉપાય) 'શરણ મન્ત્રનીભાવના, નિવેદન મન્ત્ર (અક્ષરમન્ત્રની ભાવના, શ્રીહરિરાયજીની કુંજ-નિકુંજાદિની, નિલસીલાની ભાવના, રાસલીલાની ભાવના, વગેરે વૈષ્ણવોને ભક્તિમાર્ગ-પ્રેરણામાર્ગમાં જે કંઈ જાણવાની-સમજવાની જરૂર છે તે વગેરે આ પુસ્તકમાં તેનું નિરૂપણ કર્યું છે.

વળી ગ્રન્થકર્તા શ્રી હરિરાયજી મહાપ્રભુજી તથા તેમના ભાઈ શ્રીગોપેશ્વરજી (કે જેમના માટે આ ગ્રન્થ રચાયો) તેમના સુન્દર ફોટા આપવામાં આવ્યા છે, સ્વદેશી ખાદીનું પુંડું કરવામાં આવ્યું છે. સ્ત્રીઓએ તો ખાસ અવકાશના વખતમાં વાંચવા યોગ્ય છે.
ન્યો. રૂ. ૪-૦-૦ ચાર રૂપીઆ.

લલુભાઈ છમનલાલ દેસાઈ. રીચીરોડ, અમદાવાદ.

શ્રીમદ્ભગવદ્ગીતા.

શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા એ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાને વેદ અને ઉપનિષદો-
થી દોહન કરી કાઢેલો ભક્તિ રસામૃત કલશ, સર્વ વેદાનુયાયી
આચાર્યોને પ્રમાણ, અને વેદવિરોધીઓના પશુ તત્વ વિચારને સંમત,
રંતર પકડીય છે. વળી હજારો પંડિતોએ આ ગીતા ઉપર અનેક-
વ ભાષ્યો કર્યા છતાં પણ તત્ત્વ વિચારનો પાર પમાયો નથી એવો
સમર્થ આ ગ્રંથ છે તેના ઉપર પૂર્વે થયેલા શ્રીગોસ્વામી
લોકેએ તત્ત્વદીપિકા અને “અમૃતસરજ્જિની” એમ બે
કાઓ સંસ્કૃતમાં કરેલી છે. તેથી હકત ટીકાઓના આશ્રય સાથે
માણુ વિવેચન પૂર્વક આ ગીતામૃત તત્ત્વોનું ભાષાન્તર સુપ્રસિદ્ધ
પદ રા. રા. નાનુલાલ નારાયણસ ગાંધી એમ. એ. એલ.
લ. ખી. ની કસાયલી કલમથી લખેલું છે. કીં. રૂ. ૨-૮-૦

૮૪ વૈષ્ણવની વાર્તા. (આવૃત્તિ ૨ જી.)

(અક્ષર આ લાઈન જેવડાજ મોટા) મોટા અક્ષરથી
રાવી છે. તેમજ તેમાં ધણા પ્રાચીન ગ્રંથો જેવા કે:- ‘શ્રીવલ્લભચરિત્ર,
વસિષ્ઠ, પંચામૃત, કીર્તન રતનાકર, પોડશગ્રંથો, શિક્ષાપત્ર, ભગવદ્
તા વગેરે ગ્રંથોમાંથી શોધ ખોળ કરી કેટલીક ઐતિહાસીક હકીકત,
ખાતો તેમજ તે વૈષ્ણવો માટેની આપેલી વાર્તાની વધુ હકીકત દાખલ
છે. જેથી અત્યાર સુધીમાં આવા વાર્તાનું પુસ્તક કોઈ પણ ઠેકણે
વામાં આવ્યું નથી તેવું છે. આ વાર્તા માટે અમે એ ખાસ પ્રયત્ન
તથા કાળિયાવાડની મુસાફરી કરી કેટલીક પ્રાચીન હકીકત શોધન
ની દાખલ કરી છે. કીંમત ફક્ત અઢી રૂપીઆ રાખી છે.

વૈષ્ણવ ધર્મનાં સધનાં પુસ્તકો મળવાનું એકજ. મોટું મથક.

અમોએ વૈષ્ણવધર્મનાં (ખાસ પુષ્ટિમાર્ગીય) સધનાં પુસ્તકોનો મોટા જગ્યામાં સંગ્રહ રાખ્યો છે, વળી પ્રાચીન અપ્રકટિત ગ્રંથો-માંથી શોધન કરી, વિદ્વાન શાસ્ત્રીઓ અને શ્રેષ્ઠુઓ પાસે સંસ્કૃત ગ્રંથોમાંથી ભાષાન્તરો કરાવી, મુદ્રારો વધારો કરી, અત્યુત્તમ ને ઉપ-યોગી, ભક્તિ અને જ્ઞાનના ભંડારથી ધણા ગ્રંથો પ્રકટ કર્યા છે.

વૈષ્ણવધર્મુઓને પુસ્તકોનો સંગ્રહ કરવાની આ એક સેનરી તક છે માટે આહવે થઇ તમારી લાખિરી શોભાવો.

ચુટી કાઢેલાં થોડાંક ઉત્તમ પુસ્તકોનાં નામ.

૨૫૨ વૈષ્ણવની વાર્તા ગુજરાતી ૪ કીર્તન સંગ્રહ ૧૦-૦-૦

સ્વરૂપ દર્શન ૧૪૦ ચિત્રોવાળું ૩ શ્રીગોકુલેશજીનું જીવનચરિત્ર ૪-૦-૦

નિજવાર્તા ધરવાર્તા ૮૪ બેઠકે પુરુષોત્તમસહસ્ત્રનામસ્તોત્ર ૨-૦-૦

ચરીત્ર ૩૫ શ્રીગિરિરાજભૂષણ ૦-૧૦-૦

શ્રીગિરિધરલાલજી મહારાજ ૩ ભાવસિન્ધુ મજાભાષા ૧-૪-૦

(કાંકરોલીવાળા)નાં ૧૨૦ વચનામૃત શ્રી અષ્ટાક્ષર નિરૂપણ ૦-૬-૦

વિવિધધોળ ભા. ૧ ૧૧ શ્રીવલ્લભાષ્ટક ૦-૬-૦

ભાગ. ૨ ૧ પોડપ ગ્રંથ ૧-૪ ૦

વધુ વિગત માટે અમારું સચીપત્ર મંગાવો

બહાર ગામ માટે પ્રમાણિક ને મહેનતુ એજન્ટો એકજ છે
મળો અથવા લખો:—

ઓશીસ-રીચીરોડ, નં. ૧૧૦ } લલ્લુભાઈ જગનલાલ દેસાઈ.
અમદાવાદ, } વ્યવસ્થાપક.
શ્રીભક્તિઅન્યમાળા, કાર્યાલય.

